

Onmetelijke Orient

Onderzoek naar de Britse inlichtingendiensten in Palestina tijdens de Eerste Wereldoorlog
voorafgaand aan de Balfour Declaration

Albert den Boogert

327 84 17

Woorden: 11.780

16 januari 2013

Onderzoeksseminar III

De Grote Oorlog, GE3V12012

Bachelor Geschiedenis

*'Why should one write and take snapshots?
Is it not better to sit and gaze, and wonder?'*¹

Mark Sykes, 1915

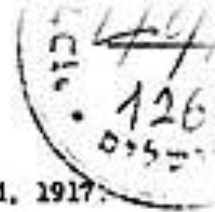
¹ Mark Sykes, geciteerd in: Priya Satia, *Spies in Arabia: The Great War and the Cultural Foundations of Britain's Covert Empire in the Middle East* (Oxford 2008) 107.

Inhoudsopgave

Inleiding		4
Hoofdstuk I	De organisaties	9
I	<i>Het Midden-Oosten in oorlog</i>	9
II	<i>Kennis vacuüm</i>	11
III	<i>Welke inlichtingen hadden de Britten tot hun beschikking?</i>	12
IV	<i>Ontstaansgeschiedenis van de gemeenschap van bevlogen Oriëntalist</i>	14
V	<i>Tweedeling en concurrentie</i>	15
VI	<i>Het Arab Bureau</i>	17
VII	<i>De menselijke factor</i>	18
Hoofdstuk II	De informatie	20
I	<i>Het Arab Bulletin</i>	20
II	<i>Kwantitatieve analyse</i>	20
III	<i>Kwalitatieve analyse</i>	23
IV	<i>Het bulletin en Palestina</i>	26
Hoofdstuk III	De analyse	28
I	<i>Bestuurlijk moeras</i>	28
II	<i>Kennismonopolie</i>	29
III	<i>Imperialistische belangen</i>	30
IV	<i>Culturele problemen</i>	31
Conclusie		34
Literatuurlijst		37
Appendix A	<i>Personen en organisaties</i>	39
Appendix B	<i>Index Arab Bulletin</i>	48

Foreign Office,

November 2nd, 1917.

Dear Lord Rothschild,

I have much pleasure in conveying to you, on behalf of His Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet.

'His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object. It being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country'

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

Y. W.

² Weizmann, C., *The Letters and Papers of Chaim Weizman: Volume VII, Series A, August 1914- November 1917*, Meyer W. Weisgal (Jerusalem 1975) IV.

Inleiding

Voor iedereen die op de hoogte is van de situatie in Israël en de bezette Palestijnse gebieden is het confronterend om de tekst van de Balfour verklaring te lezen. Een Joods thuis bleek immers niet mogelijk zonder dat dit ten koste ging van de Arabische bevolking en de gevolgen hiervan zijn tot op de dag van vandaag voelbaar in de hele wereld. De verwachting die wordt geschetst in de tekst en de realiteit die het teweeg bracht liggen dermate ver uit elkaar dat dit de vraag oproept of de beleidsmakers überhaupt wel op de hoogte waren van het gebied waarover zij beslisten en zich bewust waren van de mogelijke gevolgen. Het is natuurlijk gemakkelijk om met de huidige kennis kritiek te leveren, maar het lijkt geoorloofd om bij zulke gewichtige beslissingen de verwachting uit te spreken dat de beleidsmakers zich hebben ingespannen om zo goed mogelijk geïnformeerd te zijn.

We zullen er nooit achter komen waarom deze verklaring is gemaakt. Tot deze conclusie komt de zoon van een van de protagonisten van de verklaring, de Britse wetenschapper Christopher Sykes, al op pagina twee van zijn uitvoerige onderzoek naar het ontstaan van de staat Israël.³ Waarschijnlijk had Sykes gelijk en daarom zal deze scriptie ook niet proberen te gissen naar de intenties achter de verklaring. In plaats daarvan zal dit onderzoek zich richten op de kennis die de beleidsmakers tot hun beschikking hadden, het onderzoek dat er gedaan is om deze kennis te vergaren en de problemen die er ontstonden bij dit onderzoek.

In deze scriptie staat deze vraag centraal: heeft de Britse regering tijdens de Eerste Wereldoorlog, voorafgaand aan de Balfour verklaring, onderzoek gedaan naar de maatschappelijke omstandigheden in Palestina en de lange termijn consequenties die de verklaring zou kunnen hebben, en welke factoren hebben een bepalende invloed gehad op dit onderzoek?

Voor de afbakening van het onderwerp heb ik maar een beperkt aantal keuzes hoeven te maken en heb ik mij in grote lijnen kunnen laten leiden door de primaire en secundaire bronnen. Allereerst bleek dat Groot Brittannië voor de oorlog weinig informatie over het Midden-Oosten tot haar beschikking had.⁴ Daarmee diende eventueel onderzoek dus plaatst te vinden tijdens de oorlog zelf en heb ik voor deze scriptie de Eerste Wereldoorlog als periodisering aangehouden. Aangezien het Ottomaanse rijk vanaf 1914 in oorlog was met Groot Brittannië en vanaf dat moment de grenzen

³ Christopher Sykes, *Crossroads to Israel* (Londen 1965) 16.

⁴ David Fromkin, *A Peace to End All Peace: Creating the Modern Middle East 1914-1922* (Londen 1991) 36.

waren gesloten is het aannemelijk dat alleen de inlichtingendiensten informatie hadden kunnen vergaren in het gebied. Mijn onderzoek is daarmee gericht op deze inlichtingendiensten en de informatie die zij hebben ingewonnen. Hierbij is buiten beschouwing gelaten of deze informatie ook daadwerkelijk gebruikt is in Londen. Binnen het inlichtingenwerk worden militaire inlichtingen doorgaans als apart tak gezien met eigen instanties. Onder militaire inlichtingen worden bijvoorbeeld troepenbewegingen en -aantallen, de structuur van het leger en munitieproductie verstaan.⁵ Deze gegevens hebben haast uitsluitend korte termijn implicaties en zijn daarmee niet relevant voor de onderzoeksvraag. De inlichtingen die niet militair zijn worden in deze scriptie aangemerkt als politieke inlichtingen en zullen het leeuwendeel van de scriptie beslaan. Over het algemeen zal blijken dat er geen strikte scheiding bestaat tussen militaire en politieke inlichtingen maar informatie die duidelijk militair van aard is zal in ieder geval buiten beschouwing worden gelaten.

Tot slot heb ik binnen de veelheid van inlichtingendiensten uitgezocht welke instantie de verantwoordelijkheid had voor de politieke inlichtingen in Palestina. Het web van inlichtingendiensten wordt door Bruce Westrate, de auteur van *The Arab Bureau*⁶, echter ook wel omschreven als een ‘Gordian knot’⁷ waarbij verantwoordelijkheden, belangen en mandaten onvoldoende gedefinieerd zijn om een organisatie met zekerheid te selecteren. Bij een gebrek aan absolute zekerheid heb ik moeten kiezen voor de meest waarschijnlijke optie, het Arab Bureau. Binnen de informatie die het Arab Bureau heeft voorgebracht heb ik mij toegelegd op hun officiële informatiekanaal, het Arab Bulletin. Dit sluit echter niet uit dat er meerdere organisaties actief waren in Palestina of dat het Arab Bureau ook nog op andere manieren communiceerde. Daarmee dient dit onderzoek naar het Arab Bureau en haar bulletin dan ook te worden gezien als een zorgvuldige gekozen *casestudie*, geplaatst in een groter kader van de Balfour verklaring en het Britse beleid in het Midden-Oosten. Aangezien het Arab Bureau niet los kan worden gezien van het grotere geheel van de inlichtingendiensten heb ik de verdere analyse niet beperkt tot deze *casestudie* maar gericht op het gehele Britse onderzoek in Palestina voorafgaand aan de Balfour verklaring. Omdat het niet haalbaar is om alle factoren te noemen heb ik geprobeerd om de meest belangrijke factoren te destilleren. Deze factoren zijn verschillend van omvang en aard maar kunnen allen als bepalend worden beschouwd.

De Balfour verklaring, en daaraan gekoppeld het Britse beleid in het Midden-Oosten tijdens de Eerste Wereldoorlog, zijn de afgelopen 95 jaar geliefde historische onderwerpen geweest en er zijn velen publicaties over verschenen. Het is dan ook opvallend dat er toch enkele opmerkelijke gaten zitten in de historiografie. Allereerst is er geen compleet onderzoek gedaan naar de politieke inlichtingen in Palestina. Ten tweede zijn er wel historische werken over de Balfour verklaring en is

⁵ Satia, *Spies in Arabia*, 133.

⁶ Bruce Westrate, *The Arab Bureau: British Policy in the Middle East, 1916-1920* (Pennsylvania 1992)

⁷ *Ibidem*, 24.

er onderzoek gedaan naar de inlichtingendiensten maar zijn beide stromingen nooit in een werk aan elkaar gekoppeld. Deze scriptie zal proberen de informatie over de politieke inlichtingendiensten in Palestina aan te vullen en, door dit te verbinden met de Balfour verklaring, een brug te vormen tussen de inlichtingenexperts en de algemene geschiedenis.

De eerste stroom aan publicaties over de Balfour verklaring kwam direct na de oorlog op gang en bestond uit biografieën en memoires. De publicaties bestaan vooral uit diplomatieke en militaire verslagen en zijn maar van beperkte relevantie geweest voor dit onderzoek. Na de Tweede Wereldoorlog kwam er rondom het vijftigjarig bestaan van de verklaring weer een stroom aan publicaties. De bekendste hiervan zijn het uitvoerige werk van Leonard Stein getiteld de *The Balfour Declaration* uit 1961, het bovengenoemde onderzoek van Christopher Sykes, *Crossroads to Israël* en tot slot *The Unromantics* van John Kimche uit 1968.⁸ De centrale vraag bij deze publicaties is waarom de verklaring is uitgeroepen. De antwoorden worden nog steeds voornamelijk gezocht op het diplomatiek en militair vlak. Het voornaamste verschil met de publicaties uit het interbellum is dat de auteurs zelf minder direct betrokken zijn geweest bij de verklaring. Er wordt bij deze stroming niet of slechts summier aandacht besteed aan de beschikbaarheid van kennis voorafgaand aan de verklaring.

Pas vanaf de jaren tachtig ontstaat er specifieke aandacht naar de inlichtingendiensten. Enkele historici, zoals Vincent Wilson en bovengenoemde Westrate, hebben zich hierbij gericht op de politieke inlichtingen maar het onderzoek wordt gedomineerd door militair geschoolden wetenschappers zoals Yigal Sheffy. Sheffy's boek *British Military Intelligence in the Palestine Campaign* is een zeer uitvoerige studie naar het inlichtingenwerk in Palestina maar laat hierbij de politieke inlichtingen onderbelicht. Ondanks de militaire focus van het boek is het werk toch erg nuttig geweest voor mijn onderzoek. Ook na de jaren tachtig blijven de algemene historici en de inlichtingenexperts twee gescheiden disciplines die, zoals Mark Owen, een Amerikaanse historicus gespecialiseerd in het Midden-Oosten, stelt, langs elkaar heen werken. Het beroemde overzichtswerk van David Fromkin uit 1991 *A Peace to End All Peace* lijkt een brug te slaan tussen beide disciplines. In dit historische overzichtswerk worden de politieke ontwikkelingen in het Midden-Oosten tussen 1914 en 1922 onderzocht en komen de inlichtingendiensten ook uitvoerig aan bod. De inlichtingendiensten worden hier echter als een machtsfactor behandeld zonder dat er gekeken wordt naar de informatie die ze hebben voortgebracht. Daarmee blijft het werk van Fromkin grotendeels bestaan uit diplomatieke geschiedenis. In meer recente studies naar de Balfour verklaring, zoals het boek *The Balfour Declaration*, dat de Amerikaanse specialist in moderne Britse geschiedenis Jonathan Schneer heeft geschreven komen de inlichtingendiensten nauwelijks aan bod.⁹ Een buitenbeentje in de historiografie is het werk van Priya Satia. In 2008 heeft zij met haar werk *Spies in*

⁸ “Leonard Stein, *The Balfour Declaration* (Londen 1961); Sykes, *Crossroads to Israel*; Jon Kimche, *The Unromantics: the Great Powers and the Balfour Declaration* (Londen 1968).

⁹ Jonathan Schneer, *The Balfour Declaration: The Origins of the Arab-Israeli conflict* (Londen 2010)

Arabia geprobeerd de culturele dimensie aan te tonen van het inlichtingenwerk. Haar boek is erg nuttig geweest maar heeft als nadeel dat het zich toespitst op Irak en het zwaartepunt van haar werk ligt in het interbellum.¹⁰

De scriptie die voor u ligt is opgebouwd uit drie delen. In hoofdstuk I wordt het web van de verschillende inlichtingendiensten ontrafeld om te achterhalen op welke manieren er informatie kon worden vergaard en welke organisatie verantwoordelijk was voor de inlichtingen uit Palestina. Hoofdstuk II zal vervolgens kijken naar de informatie die is voortgebracht. Om niet te verzanden in de enorme hoeveelheid informatie en om een zo objectief en feitelijk mogelijk beeld te creëren heb ik gekozen voor een gedeeltelijk numerieke benadering. Alle onderwerpen die zijn behandeld zijn in het Arab Bulletin zijn in een index geplaatst waardoor er een overzicht ontstaan van de geografische spreiding van de onderwerpen. De index zelf is toegevoegd als appendix B. Vervolgens zal er inhoudelijk worden gekeken naar de kwaliteit van de stukken waarin Palestina behandeld wordt. In hoofdstuk III zal er worden besloten met een analyse van de uitkomst van hoofdstuk I&II en gekeken worden naar de factoren die het onderzoek beïnvloed hebben. Dieperliggende culturele verhoudingen onderscheid ik hierbij als een van de factoren. Om deze factor te onderzoeken heb ik gekeken naar de toepasbaarheid van de theorie die de beroemde Palestijns-Amerikaanse wetenschapper Said heeft gegeven in zijn boek *Orientalism*.¹¹ Voor deze analyse was er geen ruimte om een compleet beeld te geven. Omdat deze analyse duiding kan geven aan de in hoofdstuk II opgeleverde cijfers en de scriptie koppelt aan een groter cultureel systeem heb ik er toch voor gekozen om het bij te voegen. Ik heb hierbij gekozen voor een anekdotische aanpak met informatie die deels uit de primaire bronnen komt maar hoofdzakelijk uit secundaire literatuur. Hiermee probeer ik de vaak strak gescheiden werelden van de diplomatieke geschiedenis en postkoloniale theorie te verbinden. Dit is niet gangbaar maar in de woorden van de Britse hoogleraar Spencer Mawby: ‘some judicious borrowing from Said’s ideas seems entirely appropriate’.¹² Voor de leesbaarheid van de tekst heb ik de belangrijke personen en organisaties die in de scriptie worden behandeld toegelicht in appendix A.

Dit onderzoek naar de inlichtingendiensten in het Midden-Oosten kan een van de ontbrekende puzzelstukjes vormen om de oorsprong van de Balfour verklaring en het Israëlijsch-Palestijnse conflict beter te kunnen begrijpen. Het geeft inzicht over de manier waarop het Midden-Oosten door het Westen werd benaderd en de rol die informatievoorziening speelde in de besluitvorming. Door deze informatievoorziening te analyseren kunnen we leren van de problemen die hierbij ontstonden. De

¹⁰ Westrate, *The Arab Bureau*; H.V.F. Wilson, *The Illicit Adventure: The Story of Political and Military Intelligence in the Middle East from 1898 to 1926* (Londen 1982); Yigal Sheffy, *British Military Intelligence in the Palestine Campaign 1914-1918* (Londen 1998); Roger Owen: ‘British and French Military Intelligence in Syria and Palestine, 1914-1918: Myths and Reality’, *British Journal of Middle Eastern Studies* 38:1 (2011) 4; Fromkin, *A Peace to End All Peace*; Satia, *Spies in Arabia*.

¹¹ Edward W. Said, *Orientalism: Western Conceptions of the Orient* (New York 1978)

¹² Spencer Mawby, ‘Orientalism and the Failure of British Policy in the Middle East: The Case of Aden’, *History: the journal of the History Association* 95:319 (2010) 353.

situatie in het Midden-Oosten van de afgelopen decennia rechtvaardigt dat hier meer onderzoek naar wordt gedaan:

[In Iraq, the British have been] led into a trap from which it shall be hard to escape with dignity and honour. They have been tricked into it by a steady withholding of information. The Baghdad communiques are belated, insincere, incomplete. Things have been far worse than we have been told. Our administration more bloody and inefficient than the public knows... We are today not far from disaster.¹³

Deze tekst is afkomstig van de legendarische Britse onderzoeker Thomas Edward Lawrence. Hij heeft het in 1922 geschreven naar aanleiding van de Britse invasie in Irak, tachtig jaar later, bij de invasie van 2003, lijkt zijn analyse nog steeds van toepassing. In dit onderzoek zal er niet alleen gekeken worden naar de informatievoorziening maar ook nadrukkelijk aandacht worden besteed aan de factoren die dit hebben beïnvloed. Gezien het nog altijd actuele karakter van het citaat van Lawrence is het niet ondenkbaar dat deze factoren ook in de 21ste eeuw nog een rol spelen.

De Eerste Wereldoorlog heeft grote invloed gehad op de verhoudingen tussen het Westen en het Midden-Oosten. De Balfour verklaring speelt hierin een belangrijke rol en door meer licht te schijnen op de ontstaansgeschiedenis kunnen ook de verhoudingen tussen Oost en West beter worden begrepen. Als we deze gegevens koppelen aan de theorie van Said helpt het onderzoek naar de inlichtingendiensten ons om culturele vooroordelen te destilleren uit de besluitvorming. Dit is nuttig, want mogelijk spelen de processen uit de Eerste Wereldoorlog nog steeds een rol en pas als we ons hiervan bewust zijn en de vooroordelen helder voor ogen hebben kunnen we de verhoudingen tussen het Westen en het Midden-Oosten rationeel benaderen en proberen te verbeteren.

¹³ T.E. Lawrence, geciteerd in: James Canton, *From Cairo to Baghdad: British Travellers in Arabia* (Londen 2011) 1.

Hoofdstuk I

De organisaties

I

Het Midden-Oosten in oorlog

Aan het begin van de Eerste Wereldoorlog bevond het Ottomaanse Rijk zich in de periferie van de wereldpolitiek. Al decennia was de macht van het rijk aan het aftakelen onder aanhoudende interne en externe druk. Aan buitenlandse mogendheden was een groot deel van het territorium al voor de oorlog verloren. In 1882 hadden de Britten Egypte ingelijfd, in 1911 viel Italië Libië binnen en bij de Balkan oorlogen verloren ze haast alle Europese bezittingen.¹⁴ Intern gecentraliseerde macht was volgens Fromkin: ‘more myth than reality’.¹⁵ Slechts 5% van de belastingen wordt opgehaald door de regering en Europese mogendheden voelden zich volkomen vrij om zich te mengen in interne aangelegenheden.¹⁶ Het rijk bestond bij de gratie van anderen. De algemene consensus was dat de gebieden eens in handen zouden komen van Europa, maar dat daar vooralsnog geen aanleiding voor was. Voorlopig hadden de Europese machten vooral belang bij het instant houden van het rijk. Frankrijk bezat het grootse deel van de staatsschuld en uit vrees voor de spanningen van de *Great Game* en de *Scramble for Afrika* en het risico dat dit vormde voor het kwetsbare verbond van de Entente hielden de geallieerden het rijk liever in stand dan dat ze het onderling verdeelden.¹⁷

Dit veranderde met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. De Duitsers hadden, gedreven door een beoogde alliantie met de Islam, een bondgenootschap gesloten met het Ottomaanse rijk en daarmee veranderden de Ottomanen ‘from friend to foe’¹⁸. Al snel werd een *jihad* uitgeroepen waarin alle Mohammedanen werden opgeroepen in opstand te komen tegen Groot Brittannië, Frankrijk en Rusland. Ondanks zijn beperkte wereldlijke macht bezat de Sultan *qualitate qua* een grote religieuze macht waarvoor de Britten vreesden vanwege haar 100 miljoen Islamitische onderdanen.¹⁹ De oorlogsverklaring van de Ottomanen vormde naast een bedreiging voor de interne veiligheid van het Britse rijk echter ook militaire en geopolitieke mogelijkheden voor de geallieerden. Vernietiging van het rijk zou de mogelijkheid open voor een derde front op de Balkan. Daarbij wilden de Britten een

¹⁴ Thomas F.X. Noble e.a., *Western Civilization: Beyond Boundaries* (Boston 2008) 762.

¹⁵ Fromkin, *Peace to End All Peace*, 36.

¹⁶ *Ibidem*, 36.

¹⁷ *Ibidem*, 33-37; James Barr, *A Line in the Sand: Britain, France and the Struggle that Shaped the Middle East* (Londen 2011) 9-14; Schneer, *Balfour Declaration*, 17-20, 22.

¹⁸ Sheffy, *Military Intelligence*, 1.

¹⁹ Hew Strachan, *The First World War: A New Illustrated History* (Londen 2003) 97.

buffer voor het Suezkanaal en India. De Fransen wilden hun historische gegroeide recht op Syrië opeisen en de Russen zochten controle over de Dardanellen.²⁰

In het Ottomaanse rijk heeft in 1908 een coup plaats gevonden waarbij de Jonge Turken de macht hebben gegrepen en de Sultan slechts als hun zetbaas op de troon bleef. De Jonge Turken stonden voor modernisering en een sterkere centrale staat. Met hen kwam het Turks nationalisme op. Deze coup had daarmee ook gevolgen voor de interne rust. Het op religieuze basis gestoelde verbond tussen de Turken en de Arabieren werd hierdoor in gevaar gebracht. De Sultan had nog steeds grote invloed in de Islamitische wereld en de opstand tegen hem stootte menig Arabier tegen de borst. Een van hen was de *Sharif* van Mecca, Ibn Ali Hussein. Hij was een trouwe medestander van de Sultan geweest maar nu was hij bereid om een opstand te beginnen tegen Constantinopel. Van deze interne onrust werd gebruik gemaakt door de Britten. Er ontstond een pragmatisch verbond met de Arabieren en het anti-Turks sentiment werd aangewakkerd. Centraal in deze poging stond T.E. Lawrence, de 'larger than life figure'²¹ die later bekend werd als Lawrence of Arabia. Hij had in de jaren voor de oorlog grote ervaring opgedaan in Arabische gebieden en vele stammen leren kennen. Zo kon hij in de opstand zowel een brug vormen tussen de Arabieren en Londen als een verbindend element zijn tussen de Arabieren onderling. Als beloning voor de opstand beloofden de Britten via de beruchte McMahon-Hussein correspondentie een onafhankelijke Arabische staat. Militair heeft de Arabische opstand niet zo veel effect gehad maar het verbond met Hussein heeft er wel aan bijgedragen dat de zo gevreesde *jihad* nooit echt is aangeslagen.²²

Er zijn tijdens de oorlog zes grote offensieven geweest. Het eerste offensief was een poging om in reactie op de *jihad* Constantinopel in handen te krijgen en de macht van de Sultan in een keer te breken.²³ De eerste troepen van de haastig voorbereide Gallipolli campagne landde in april 1915. De campagne liep uit op een van de meest vernederende nederlagen van de Britten en zes maanden later werden de troepen geëvacueerd. De afgang gaf de Jonge Turken grote status en de koloniale overheden vreesden dat Islamitische opstanden het gevolg zouden zijn. Daarom werd er succesvol gelobbyd voor een tweede campagne, dit keer in Mesopotamië, om het prestige te herwinnen. Helaas liep ook deze desastreus af met een vernederende nederlaag bij Kut waarbij 13.000 soldaten krijgsgevangen werden genomen. De Ottomaanse offensieven waren eveneens onsuccesvol. De ondoordachte aanval op Russische bezittingen in de Kaukasus leverde niets op en kostte 90.000 Ottomaanse levens. De twee aanvallen op het Suezkanaal in 1915 en 1916 werden afgeslagen door het Egyptische leger. Het laatste offensief van de oorlog was de succesvolle Britse campagne onder

²⁰Strachan, *First World War*, 97-98; Donald M. McKale, *War By Revolution: Germany and Great Britain in the Middle East in the Era of World War I* (Kent 1998) 17; Fromkin, *Peace to End All Peace*, 91.

²¹ Westrate, *Arab Bureau*, 45.

²² Schneer, *Balfour Declaration*, 18-20 ; Feras Alkabani, 'Paradigms and Empowerment: The Arabic Orient and Orientalist Wish Fulfilment', *United academics journal of social sciences* 2:13 (2012) 9-10.

²³ Barr, *Line in the Sand*, 14.

leiding van generaal Allenby. Deze volgde eind in 1917 na de Arabische opstand en hiermee kreeg de Entente alles ten zuiden van Anatolie in handen.²⁴

Een van de meest opvallende zaken van het Britse beleid in het Midden Oosten was dat er drie, grotendeels conflicterende, verdragen werden gesloten: het Sykes-Picot verdrag, de McMahon-Hussein correspondentie en de Balfour Declaratie. Hiermee werd respectievelijk een afspraak gemaakt over de herverdeling van Ottomaanse gebieden tussen Frankrijk en Engeland, Arabië beloofd aan de Arabieren als ze in opstand kwamen en tot slot Palestina opengesteld als ‘national home’²⁵ voor de Joden. Uiteindelijk konden de Britten zich aan geen van de drie verdragen houden en werd Palestina drie keer vergeven.²⁶

Na de oorlog is het Ottomaanse rijk definitief uit elkaar gevallen en werd de Turkse staat opgericht. Alle Arabisch sprekende gebieden moesten worden afgestaan. De Arabieren kregen een zelfstandig Arabisch schiereiland. Syrië, Libanon, Palestina, Jordanië en Irak werden onder het mom van uiteindelijk onafhankelijkheid verdeeld in Franse en Britse protectoraten. De Sykes-Picot afspraak werd bij deze verdeling gehandhaafd met als uitzondering Palestina. In tegenstelling tot de oorspronkelijk afspraak waarbij Palestina onder gedeeld geallieerd gezag zou komen werd het hele land– als consequentie van de Balfour verklaring- onder bescherming van Groot Brittannië geplaatst.²⁷

II

Kennisvacuüm

Als gevolg van de perifere status van het Ottomaanse rijk was de interesse en kennis bij aanvang van de oorlog beperkt: ‘The British government lacked even the most elementary type of information - including maps- of the empire with which it was at war’.²⁸ Het gebied was decennia lang niet bestudeerd en nu het plotseling een van de vijanden was geworden moest die achterstand worden ingehaald en werd er in alle haast een inlichtingennetwerk opgezet. In de literatuur bestaat er discussie over hoe goed dat netwerk vervolgens functioneerde. Zoals Owen aangeeft is hier een tweedeling zichtbaar, er zijn voorstanders van de ‘inlichtingenrevolutie’ zoals de Joodse inlichtingen expert Yigal Sheffy, en aan de andere kant critici zoals de Amerikaanse historica Priya Satia die juist het onvermogen van deze instanties beargumenteren.²⁹ In ieder geval is duidelijk dat de gehaaste constructie van het netwerk leidde tot een onoverzichtelijk geheel van verschillende diensten met

²⁴ Strachan, *First World War*, 107-108, 120-124; Fromkin, *Peace to End All Peace*, 312-315.

²⁵ Balfour verklaring, geciteerd in: Sykes, *Crossroads*, 15.

²⁶ Fromkin, *Peace to End All Peace*, 185-187, 195-196, 296-301.

²⁷ *Ibidem*, 410-411. Voor een kaart van de Sykes-Picot afspraak, zie: Westrate, *Arab Bureau*, 23.

²⁸ *Ibidem*, 86.

²⁹ Owen: ‘British and French Military Intelligence’, 1-2.

overlappende belangen en bevoegdheden. Dit netwerk zal in de volgende alinea's ontrafeld worden om te achterhalen wie er verantwoordelijk was voor de politieke inlichtingen in Palestina.

III

Welke inlichtingen hadden de Britten tot hun beschikking?

Binnen de Britse inlichtingdienst kunnen vier verschillende typen inlichtingen worden onderscheiden.³⁰ Het eerste type bestond uit menselijke bronnen, door de Britten *humint* (*human intelligence*)³¹ genoemd. Dit konden Britten zijn of personen die afkomstig waren uit neutrale landen of de lokale bevolking die gecontracteerd werden als informant. Daarnaast konden dit ook informaten zijn aan wie niet van tevoren gevraagd is om informatie te verzamelen maar bij wie men via verhoren probeerde te achterhalen hoeveel ze wisten. Hierbij kan gedacht worden aan reizigers, overlopers of krijgsgevangenen. De tweede mogelijkheid werd gevormd door inlichtingen die met technische hulpmiddelen verkregen waren, bijvoorbeeld door het aftappen van informatiestromen of door vijandelijke troepen te fotograferen vanuit vliegtuigen. De derde mogelijkheid was om via het diplomatiek netwerk informatie uit te wisselen. Tot slot was er nog een vierde mogelijkheid. Hierbij werden experts geraadpleegd die op basis van eerdere kennis een inschatting maakte van de stand van zaken. Feitelijk zijn dit natuurlijk geen inlichtingen maar omdat ze vaak wel als dusdanig werden beschouwd zijn ze toch opgenomen in dit rijtje.³²

De mogelijkheid om informatie uit te wisselen via het diplomatieke netwerk was in potentie erg nuttig maar bleek in praktijk drie fundamentele problemen te hebben. Ten eerste hadden de bondgenoten vaak evenveel problemen met het verkrijgen van informatie en viel er dus weinig uit te wisselen. Ten tweede bestond er het risico dat berichten gingen rondzingen. Inlichtingen waren dan door één bron verkregen maar kwamen via de diplomatieke kanalen meerdere keren binnen waardoor een bericht ten onrechte als geverifieerd werd beschouwd. Tot slot belemmerde de gevoelige relatie tussen de bondgenoten met betrekking tot het Midden-Oosten vrije informatie-uitwisseling. De informatie via technische hulpmiddelen was wel erg nuttig maar is grotendeels irrelevant voor deze scriptie omdat het hoofdzakelijk geschikt was voor militaire toepassingen. Luchtfoto's konden moeilijk politieke informatie opleveren en het aftappen van informatie lukte alleen tussen de bondgenoten waar hoofdzakelijk militaire informatie werd uitgewisseld.³³

³⁰ Deze vier types werden destijds niet als zodanig erkend, de differentiatie van inlichtingentypes verschilde van tijd tot tijd afhankelijk van de organisatiestructuur en militaire stand van zaken. Deze indeling heb ik zelf uit de literatuur gedestilleerd ten behoeve van de overzichtelijkheid van dit onderzoek.

³¹ Sheffy, *Military Intelligence*, 70.

³² Ibidem, 69-96; Satia, *Spies in Arabia*, 135.

³³ Sheffy, *Military Intelligence*, 88-96; Barr, *Line in the Sand*, 9-14.

De twee takken die overeind blijven staan zijn de *humint* en de specialisten maar ook hier zware moeilijkheden. Vooral de *humint* kwam moeizaam tot stand. Allereerst hadden de Britten grote moeite om agenten achter de linie te krijgen. Dit werd voornamelijk geprobeerd via droppings op zee, via omwegen uit het Oosten of langs neutrale gebieden. De belangrijkste oorzaak voor de moeilijkheden was de blokkade die de geallieerden hadden aangelegd in de Middellandse Zee. Hiermee sloten ze niet alleen de goederenstromen naar het rijk af maar sneden ze tegelijkertijd ook alle informatiestromen door. Daarbij had het Ottomaanse Rijk ondanks haar slechte toestand wel een goed functionerende veiligheidsdienst die veel agenten wisten te onderscheppen.³⁴ De overgeleverde documentatie van de droppings is te slecht om een compleet beeld te krijgen maar uit de beschikbare informatie komt geen succesverhaal naar voren. Zo zijn er bij de 13 droppings in de tweede helft van 1915 ten minste drie agenten opgepakt bij de landing of terugtocht en hebben meerderen de missie met de dood moeten bekopen.³⁵ Een tweede probleem was de moeizame communicatie met de agenten die wel achter de linies kwamen. Pogingen om draadloze communicatie te realiseren faalden en daarmee waren de agenten aangewezen op primitieve methoden. Zo was het niet ongevoel om doormiddel van systematisch opgehangen was of patronen in gordijnen codes door te geven aan schepen op zee, met alle onnauwkeurigheid van dien.³⁶

Als voor de *humint* gebruik werd gemaakt van de lokale Arabische bevolking waren, los van dezelfde communicatieproblemen, vaak de loyaliteit en de kwaliteit van de informatie een probleem. Zo oordeelde de EEF (Egyptian Expeditionary Force) aan het einde van 1918 dat van hun 656 agenten er 608 waardeloos of leugenaars waren.³⁷ In dit gebrek aan vertrouwen in de Arabier lijken culturele vooroordelen ten grondslag te liggen die in hoofdstuk III nader worden bekeken. Dan waren er tot slot nog Joodse inlichtingen kringen waarvan de Nili Ring het bekendst was. Hiervan is bekend dat die vooral bij de militaire campagne van eind 1917 en in het interbellum sterk hebben bijgedragen aan de militaire inlichtingen. Op het gebied van politieke inlichtingen, zeker met betrekking tot de Balfour verklaring, komt echter natuurlijk al snel de objectiviteit van de gegevens in het geding.³⁸

Het gebruik van niet van tevoren gecontracteerde bronnen als overlopers of krijgsgevangenen leverde ook niet veel op. Dit werd hoofdzakelijk veroorzaakt het hermetisch afgesloten Ottomaanse gebied, onder andere door de Britse zeeblokkade, waardoor maar weinig personen de grens over kwamen. Bij de krijgsgevangenen was het probleem dat zij doorgaans erg weinig informatie hadden.³⁹

Uiteindelijk vertrouwden de Britten dus voornamelijk op de zogenaamde specialisten waarvan gedacht werd dat zij, al dan niet gesteund door feitelijke informatie, de Oriënt begrepen. Dit wordt

³⁴ Owen: 'British and French Military Intelligence', 3.

³⁵ Sheffy, *Military Intelligence*, 80.

³⁶ Ibidem, 81-82.

³⁷ Ibidem, 70.

³⁸ Satia, *Spies in Arabia*, 100-111; Yitzak Gil-Hal, 'British Intelligence and the Role of Jewish Informers in Palestine', 127-144.

³⁹ Owen: 'British and French Military Intelligence', 3; Sheffy, *Military Intelligence*, 70.

door Satia omschreven als de groep experts op wiens intuïtieve oordeel door het ontbreken van empirische gegevens werd vertrouwd.⁴⁰ Het belangrijkste probleem hierbij was dat door de relatieve desinteresse van de vooroorlogse jaren er maar een klein groepje specialisten was. Deze groep was ook nog sterk vervlochten, eigenzinnig, slachtoffer van zelfoverschatting en bevoorrecht met literair talent en een groot persoonlijk netwerk. Deze eigenschappen zorgden ervoor dat de groep erg invloedrijk kon worden. Gedurende de oorlog groeide deze invloed verder naarmate zij een steeds groter domein in politieke zaken claimden.⁴¹

IV

Ontstaansgeschiedenis van de gemeenschap van bevlogen Oriëntalist

De wortels van deze groep liggen in de decennia rondom de eeuwwisseling. In deze decennia voor de oorlog werd het Midden-Oosten bezocht door een markante verzameling hoogopgeleide Britten op officiële, onofficiële en alles daartussen vallende missies. De Britse regering stond op vriendelijke voet met het Ottomaanse rijk en wilde het vooral niet tegen de borst stoten maar tegelijkertijd bestond er –in specifieke kringen- een grote interesse. Deze interesse stond deels in verband met de bescherming van Britse bezittingen in India en Egypte en deels met een toekomst waarin het Britten meer invloed in de regio wilden uitoefenen. Zoals Satia overtuigend betoogt komt de vooroorlogse interesse ook voor een deel voort uit persoonlijke fascinatie voor de magie van de Oriënt.⁴²

De lijst met reizigers door het Midden-Oosten varieerde van archeologen en biologen, handelaren, militairen op verlof, diplomaten en avonturiers, ieder met een eigen motivatie maar verbonden door een fascinatie voor de Oriënt. Dit alles gebeurde in een rijk waarin reizen verboden was. Het kwam dan ook niet zelden voor dat de Britse regering in verlegenheid werd gebracht als er weer een Brit, gekleed in traditionele Arabische kledij, uit eigen overweging of in opdracht van Londen of Cairo Turkse forten en treinlijnen in kaart had gebracht. De later beroemd geworden personen zoals James Woolley, Thomas Edward Lawrence, Gerard Leachman, George Lloyd, Aubrey Herbert, Mark Sykes en Gertrude Bell bouwde zo hun kennis en autoriteit op.⁴³

De gemeenschap had veel onderlinge sociale verbanden. Zo was Bell bevriend met de zus van de al oudere wetenschapper David Hogarth die later directeur zou worden van het Arab Bureau. Hogarth kende Lawrence en Wooley via het Ashmolean Museum en Herbert, Lloyd en Sykes waren bekenden via *Oxbridge*. Herbert en Lloyd waren op hun beurt weer familievrienden van Bell die ook bevriend was met Philip Graves, de latere Londen Times correspondent in Cairo en Constantinopel.

⁴⁰ Satia, *Spies in Arabia*, 134.

⁴¹ Ibidem, 39-41; Westrate, *Arab Bureau*, 39-40.

⁴² Satia, *Spies in Arabia*, 23-39

⁴³ Ibidem 29-30; Westrate, *Arab Bureau*, 42-53.

Een centrale ontmoetingsplek was de Royal Geographical Society waar de meesten bij aangesloten waren en informatie uitwisselden.⁴⁴

Bij het uitbreken van de oorlog verkregen deze personen al snel officiële functies in de nieuw opgezette inlichtingenorganisaties. Hogarth en Bell werden in dienst genomen bij inlichtingen dienst van de admiraliteit, George Lloyd ging bij MEF Intelligence werken, Sykes en Lawrence kwamen in Londen bij het DMO en de War Office terecht en Wooley bij Military Intelligence. Door de formele aanstellingen werd het oude werk geprofessionaliseerd maar door de bestaande oude verbanden bleef het 'strikingly informal'.⁴⁵

Door de inhoudelijke en sociale samenhang kan er nu een verband worden aangetoond tussen deze agenten maar het stond tijdens de Eerste Wereldoorlog niet als een geheel bekend. Er waren wel groepen maar het grotere geheel, dat door Satia wordt omschreven als de gemeenschap van Oriëntalist, is in retrospectief geconstrueerd. Belangrijk is ook om hier te vermelden dat het zeker geen afgebakende groep betreft. Hierboven zijn enkele belangrijke figuren genoemd maar er vallen nog veel meer namen binnen de categorie en het is ook mogelijk dat personen slechts gedeeltelijk tot de groep kunnen worden gerekend. De term Oriëntalist wekt misschien verwarring door de associatie met de tekst van Said, *Orientalism*. Met deze term wordt in dit verband echter slechts bedoeld dat zij een grote professionele en persoonlijke interesse hadden in de Oriënt, het Midden-Oosten. Of deze interesse daadwerkelijk aansluit bij het werk van Said zal in hoofdstuk III worden bekeken.

V

Tweedeling en concurrentie

Er waren in 1916 maar liefst achttien personen gemachtigd om de Britse regering te adviseren over het beleid in het Midden-Oosten. Vanuit Egypte waren dit onder andere de *High Commissioner* McMahon, Generaal Hamilton van de MEF (Mediterranean Expeditionary Force), Generaal Murray van de EEF, Generaal Maxwell van Egypt Command, de Gouverneur-Generaal van Sudan Generaal Wingate en dan nog hun inlichtinghoofden. Dan was er nog de resident van Aden, de Admiraal Rosslyn Wemyss, de koloniale regering in Bombay en Percy Lake en Percy Cox die het militaire commando over Mesopotamië voerden. Er bestonden ook meerdere inlichtingendiensten. Vanuit Athene was EMSIB overgekomen, verantwoordelijk voor geheime organisaties. Het MEF en later het EEF hadden eigen inlichtingendiensten. De Egyptische regering had een inlichtingentak maar daarnaast ook een apart bureau onder Egypt Command. Dan waren er nog de diensten vanuit de

⁴⁴ Yigal Sheffy, *Military Intelligence*, 24; Satia, *Spies in Arabia*, 36-37.

⁴⁵ Citaat: Satia, *Spies in Arabia*, 41; Ibidem, 39-40.

admiraliteit, de organisaties die in Londen opereerden onder het DMO (Directorate Military Operations) en het DMI (Directorate Military Intelligence) en de inlichtingendienst vanuit India.⁴⁶

Binnen de wirwar van het inlichtingenapparaat kunnen er grofweg twee stromingen worden herkend. De ene stroming bestond hoofdzakelijk uit de bovengenoemde Oriëntalist en koloniale ambtenaren van Egypte en Sudan en de andere stroming bestond uit agenten die meegekomen waren met de diverse legereenheden, vanuit de regering in Londen en de koloniale regering van India. Aan het begin van de oorlog was het inlichtingenwerk voorbehouden aan de Britse Egyptische regering en haar militaire tak Egypt Command. Door hun verantwoordelijkheid voor de verdediging van het Suezkanaal waren zij de aangewezenen om het Ottomaanse Rijk in kaart te brengen.

Gilbert Clayton was de centrale figuur binnen de inlichtingendiensten in Cairo, hij was ouder dan de meeste agenten en nam een vaderlijke rol aan: '[he] served as a mentor to the adventurous young archaeologists and orientalisists'⁴⁷. Vanaf december 1914 kreeg hij vanuit Londen zeven personen toegewezen voor zijn nieuwe inlichtingen departement. Dit waren haast allemaal mannen zonder militaire achtergrond maar die vanuit de academie en met zelf ondernomen ontdekkingsreizen hun expertise hadden opgebouwd. De meesten van hen spraken ook Arabisch. Dit waren onder andere Wooley, Lawrence, Lloyd en Herbert, die zichzelf de code name Intrusives hadden gegeven.⁴⁸

Met de Gallipoli campagne kwam er echter verandering in deze monopolypositie. De Britse focus in regio verschoof van Suez naar de Dardanellen en daar werden nieuwe inlichtingenorganisaties opgericht, gekoppeld aan het MEF. Vanaf dat moment ontstond er onderlinge concurrentie. Dit werd een probleem met de evacuatie van de Dardanellen eind 1915 en daaropvolgend de verplaatsing van de MEF naar Egypte. Vanaf dit moment was de MEF verantwoordelijk voor de bescherming van Suez en hoefde Egypt Command zich alleen te richten op interne aangelegenheden en bescherming van andere grenzen. Zowel in theorie als in de praktijk bleekt deze splitsing kunstmatig te zijn en dit zorgde voor grote, ongezonde, rivaliteit. Zo ontstond in het bestuurlijke moeras van het Midden-Oosten een vergiftigde sfeer. Wingate, die in 1917 *High Commissioner* van Egypte zou worden, omschreef de omvang van het probleem: "[even important decisions were] obscured by personal jealousies and ambition- a condition of affairs which is of very rapid growth in the intrigue-soaked soil of Egypt".⁴⁹

Het belangrijkste inhoudelijke verschil tussen de stromingen lag bij de prioriteiten die zij stelden. Voor de ene groep lag het zwaartepunt bij een lange termijn beleid in het Midden-Oosten, de bescherming van Egypte, de uitbreiding van het Britse Rijk en promotie van de Arabische zaak. Deze groep was vooral bang voor het risico dat een anti-Brits sentiment onder de Islamitische inwoners kon

⁴⁶ Westrate, *Arab Bureau*, 24; Sheffy, *Military Intelligence*, 124-128

⁴⁷ Fromkin, *Peace to End All Peace*, 91.

⁴⁸ Satia, *Spies in Arabia*, 44-45.

⁴⁹ Citaat: Wingate, geciteerd in: Westrate, *Arab Bureau*, 37; Sheffy, *Military Intelligence*, 125-132, 150-156; Satia, *Spies in Arabia*, 42.

vormen voor de interne veiligheid.⁵⁰ Egypt Command en haar agenten waren daardoor traditiegetrouw sterk gefocust op de Egyptische en Arabische zaak. De andere stroming had een veel sterkere militaire focus. Hier telde het grote beeld van de Wereldoorlog en daarmee het Westfront zwaarder mee dan eventuele Arabische gevoeligheden. Dit onderscheid had zijn weerslag op de inlichtingendiensten. De Oriëntalist legden de nadruk op politieke inlichtingen waar de andere stroming de voorkeur gaf aan militaire inlichtingen. Zo weten we bijvoorbeeld uit de brieven van Bell dat zij eind 1915 door de Egyptisch overheid was ingehuurd om alle Arabische stammen in kaart te brengen, op dat moment wordt in Cairo met geen woord over de militaire Gallipoli campagne gerept.⁵¹ Fromkin wijst dit verschil in opvattingen toe aan een vertraging die volgens hem bestond tussen de verouderde ideeën bij de koloniale ambtenaren en de modernere opvattingen van Londen. Waar men in Londen al gewent was aan het idee dat het rijk niet veel groter kon worden leefde in de kolonie nog het 19de eeuwse imperialisme.⁵²

VI

Het Arab Bureau

Na een onderzoek van Sykes, uitgevoerd in opdracht van Horatio Kitchener, de oude *High Commissioner* van Egypte die met het begin van de oorlog hoofd van het *War Office* was geworden, ‘to obtain information as to the populations within the Ottoman Empire and to ascertain what is their general feeling’⁵³ komt hij tot de conclusie dat de bestuurlijke situatie onwenselijk is en de kennis versnipperd over de organisaties. Als reactie hierop wordt op 4 februari 1916 een overkoepelend orgaan opgericht om alle informatie met betrekking tot de Arabieren te verzamelen en verspreiden: het Arab Bureau. Het Arab Bureau werd onderdeel van de Egyptische regering en was verantwoording verschuldigd aan de *High Commissioner* van Egypte. Het diende de politieke activiteiten in het Midden-Oosten te harmoniseren en de informatievergaring te centraliseren, Duits-Ottomaanse trends in de gaten te houden, propaganda te verspreiden en agenten te rekruteren voor lichtenwerkwerk.⁵⁴ Clayton werd hoofd en Hogarth directeur, later opgevolgd door Kinahan Cornwallis. Het Bureau communiceerde haar bevindingen in het geheime Arab Bulletin. Dit bulletin was geadresseerd aan de beleidsmakers in Londen en de andere betrokken partijen, zoals de EEF en de regering in India.⁵⁵

⁵⁰ Sheffy, *Military Intelligence*, 112.

⁵¹ Gertrude Bell, *The Letters of Gertrude Bell (selected and edited by Lady Bell, D.B.E.)* (Londen 1927) 46-47.

⁵² Westrate, *Arab Bureau*, 12-15; Fromkin, *Peace to End All Peace*, 32.

⁵³ Kitchener, geciteerd in Sheffy, *Military Intelligence*, 128.

⁵⁴ Westrate, *Arab Bureau*, 31; Sheffy, *Military Intelligence*, 129.

⁵⁵ Westrate, *Arab Bureau*, 35.

Ondanks de hoop op een centraliserende orde werd het een bureau zonder duidelijke plek. Een organisatie als deze, bedoeld voor militaire en politieke inlichtingen, propaganda en beleid, was uniek en er moest gezocht worden naar een structuur. Daarbij was de oprichting gepaard gegaan met grote discussie tussen alle betrokkenen en ontstond de functieomschrijving uit een compromis. Het gevolg was een zeer ingewikkeld instituut met vele verbanden met andere organisaties. Deze onduidelijke structuur heeft er aan bijgedragen dat vanaf het begin niet de structuur maar de persoonlijke contacten centraal stonden in de organisatie. De structuur was zo onduidelijk dat het zomaar zou kunnen kloppen dat Hogarth gelijk had toen hij zei op de vraag ‘what is the Arab Bureau?’-terwijl hij op dat moment niet eens in functie was-: ‘Well-in a sense I am the Arab Bureau’⁵⁶. In feite had daarmee het Bureau hetzelfde probleem als dat wat alle andere organisaties al eerder typeerde, en dat het juist had moeten bestrijden: ‘an enormous but nebulously defined sphere of authority’.⁵⁷

Ondanks de organisatorisch moeilijkheden en veel academische discussie werd het Bureau een belangrijk orgaan. De *humint* werd hier formeel gecentreerd en alle specialisten kwamen direct of indirect in dienst te staan van het Bureau. Daarmee waren de twee mogelijke manieren om kennis te krijgen over Palestina vanaf 1916 ondergebracht bij een orgaan. Grote vermaardheid verwierf het Bureau met de Arabische opstand die door haar werd opgezet en begeleid. Zoals Sheffy benadrukt was het bureau echter meer dan alleen de coördinator van de opstand. Het bureau vertegenwoordigde volgens hem een hele nieuwe laag in het inlichtingennetwerk voor de hele regio. Zelfs de oude concurrent, de EEF, was uiteindelijk positief en noemde het de specialist die alle stammen, clans en sleutelfiguren in de regio in kaart had gebracht.⁵⁸

VII

De menselijke factor

Naast de formele verantwoordelijkheid werd het Bureau ook daadwerkelijk gezien als autoriteit op dit gebied. Het inlichtingenapparaat kenmerkte zich namelijk door een informeel karakter waarbij personen belangrijker waren dan organisaties en mandaten. Het is moeilijk om inzicht te krijgen in het machtsspel in Londen maar duidelijk is wel dat de groep van Oriëntalistten grote autoriteit genoot. Voor een belangrijk deel komt dit door enkele sleutelfiguren die op persoonlijk titel macht naar zich toetrokken. De belangrijkste persoon hierin is Kitchener geweest, omschreven door de Amerikaanse historicus Roger Owen als de ‘the first major figure in London to be clearly identified as an

⁵⁶ Satia, *Spies in Arabia*, 47.

⁵⁷ Citaat: Westrate, *Arab Bureau*, 22; Ibidem, 22-26, 32; Satia, *Spies in Arabia*, 45; Sheffy, *Military Intelligence*, 130.

⁵⁸ Sheffy, *Military Intelligence*, 132; Voor de academische discussie zie: Sheffy, *Military Intelligence*, 130-133; Satia, *Spies in Arabia*, 57; Winstone, *Illicit Adventure*, 181.

Arabist'.⁵⁹ Aan het begin van oorlog werd hij vanuit Cairo naar Londen gehaald en hoofd van het *War Office*. Hij was een man die zeer gehecht was aan het koloniale rijk en sterk vertrouwd op enkele adviseurs, een van deze adviseurs was Clayton. Op het moment dat Kitchener in het centrum van de macht kwam te staan reisde het gedachtegoed van Clayton met hem mee en daarmee kwamen ook de *Intrusives* in het centrum van de macht.⁶⁰ Ook Clayton en Hogarth, de twee gezichten van de organisatie, worden in de literatuur als buitengewoon belangrijk geassocieerd voor het beleid in het Midden Oosten. Zo wordt van Clayton zelfs gezegd dat hij: “‘one of the most important and influential’” in the Middle East at the time’ was.⁶¹ Over Hogarth komt eenzelfde beeld naar voren. Zo zegt Wingate over hem: “I cannot speak too highly of Hogarths work in the Arab Bureau’⁶², en stelt Bruce Westrate: ‘Hogarths stature in British policymaking circles is difficult to overstate’.⁶³

⁵⁹ Owen geciteerd in: Satia, *Spies in Arabia*, 39.

⁶⁰ Fromkin, *Peace to End All Peace*, 88.

⁶¹ Biograaf Robert O. Collins geciteerd in: Westrate, *Arab Bureau*, 42.

⁶² Wingate geciteerd in: *Ibidem*, 45.

⁶³ *Ibidem*, 45.

Hoofdstuk II

De informatie

I

Het Arab Bulletin

Het Arab Bulletin was het officiële communicatiemiddel van het Arab Bureau. Het bulletin was in eerste instantie bedoeld voor de direct betrokken partijen in Londen en bij de EEF. Uit angst dat het Bureau te veel macht naar zich toe zou trekken is echter afgesproken dat de informatie ook naar de omringende koloniale overheden zou worden verzonden.⁶⁴ Bij het eerste bulletin is een lijst van 25 ontvangers gevoegd, later zou de oplage oplopen tot 90. Het bulletin verscheen ongeveer een keer per anderhalve week. In totaal zijn er 106 verschenen vanaf de oprichting tot de wapenstilstand in 1918. Een bulletin bestond meestal ongeveer uit tien pagina's.

De bulletins zijn 'highly eclectic'⁶⁵ opgebouwd. De onderwerpen variëren van militaire inlichtingen, economische verslagen en bundelingen van lokale nieuwsberichten tot ingezonden stukken, reisverslagen, lokale sprookjes en tips van Lawrence voor een goede omgang met Arabieren. Zowel in de onderwerpkeuze als in de inhoudelijke verschillen is het moeilijk om een samenhang te vinden met ontwikkelingen in de realiteit. Bij de artikelen zelf wordt geen verklaring genoemd maar het heeft er alle schijn van dat niet de relevantie van de onderwerpen maar de binnenkomende informatie leidend is geweest voor de indeling. Per editie zijn er ongeveer vier onderwerpen, doorgaans geografisch gecategoriseerd. Dit geeft de bulletins een hoog anekdotisch karakter. De grote variëteit aan onderwerpen en de literaire schrijfstijl die het Bureau zich eigen had gemaakt hebben er aan bijgedragen dat het bulletin erg populair was. Het was voornamelijk vanwege deze populariteit dat de oplage werd opgehoogd tot 90.⁶⁶

II

Kwantitatieve analyse

Om ondanks het anekdotische karakter toch een nauwkeurig beeld te krijgen van de geografische spreiding van de onderwerpen die in het bulletin worden behandeld heb ik alle onderwerpen in een index geplaatst.⁶⁷ Hierbij is er per bulletin gekeken welke landen of gebieden er aan bod komen. Voor de index is gebruik gemaakt van de inhoudsopgave die in bijna elk bulletin staat. Elke keer dat een onderwerp voorkomt in de inhoudsopgave is dit als 1 vermelding genoteerd. Hierbij is geen rekening

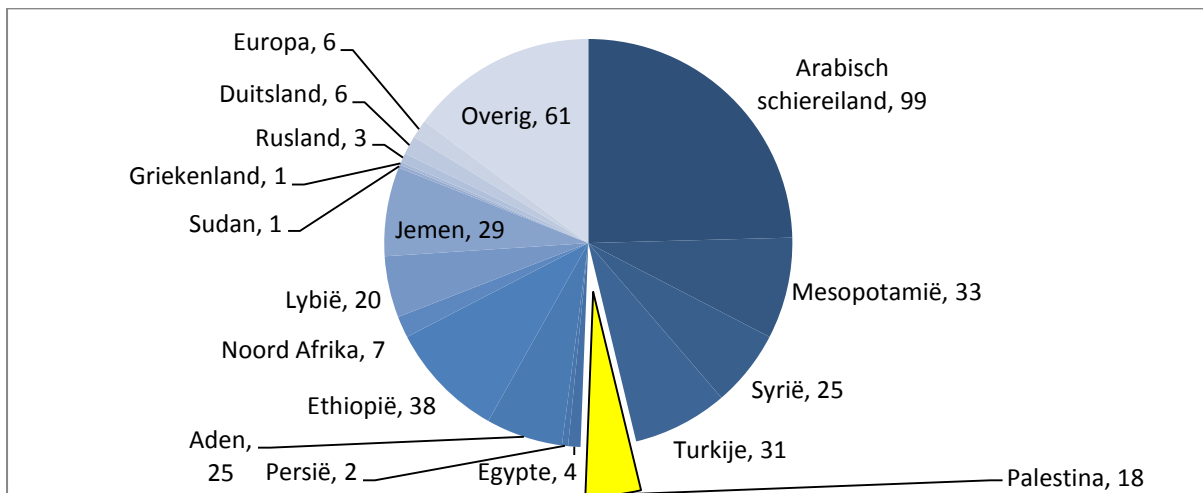
⁶⁴ Sheffy, *Military Intelligence*, 129

⁶⁵ Satia, *Spies in Arabia*, 109

⁶⁶ *Ibidem*, 110.

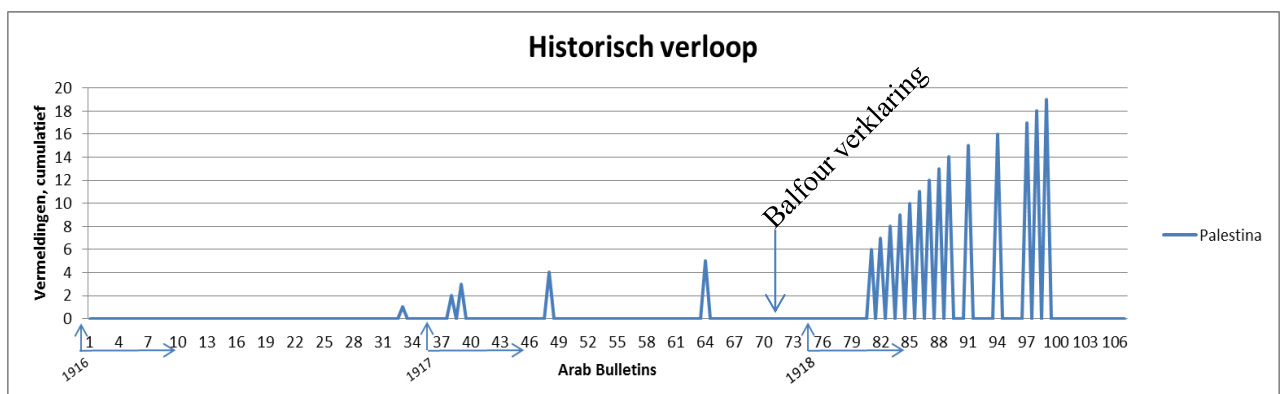
⁶⁷ De index zelf is als Appendix B bijgevoegd, alle onderstaande grafieken zijn op deze index gebaseerd.

gehouden met de daadwerkelijke inhoud van de stukken en is er geen onderscheid gemaakt in de omvang van de vermelding of het aantal keer dat een onderwerp in het desbetreffende bulletin voorkomt. Onder de categorie ‘overig’ staan onderwerpen die geen regio beslaan of die dermate weinig voorkomen dat er geen aparte categorie voor is gemaakt. Bij grotere regio’s zoals Noord-Afrika is het genoemde getal exclusief de landen die binnen de regio vallen maar die al afzonderlijk genoemd zijn. De onderzochte periode loopt van het eerste bulletin van 6 juni 1916 tot het laatste voor de wapenstilstand, bulletin 106 van 22 oktober 1918.

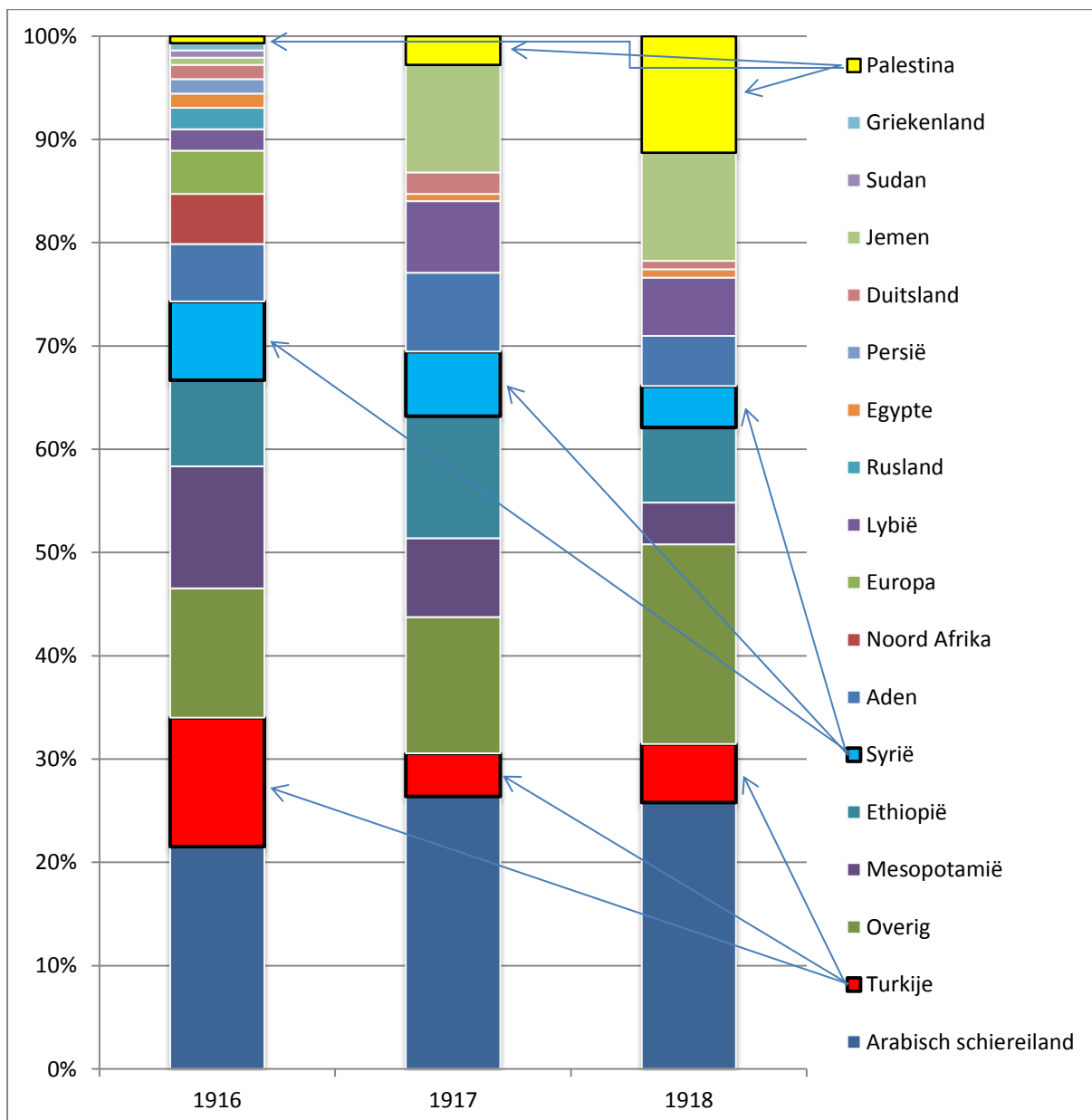
Figuur 1

Bij de bovenstaande cirkeldiagram zijn het totaal aantal vermelding per onderwerp gekoppeld aan het relatieve aantal vermeldingen ten opzichte van andere onderwerpen. Wat allereerst opvalt is dat het Arabisch schiereiland met 99 vermeldingen een kwart van het bulletin bestaat. Andere grote onderwerpen zijn Turkije, Mesopotamië en Ethiopië. Als tweede valt op dat Palestina redelijk vaak genoemd wordt. In deze diagram wordt vermeld dat het in 18 bulletins is genoemd, dat is aan de magere kant maar staat redelijk in verhouding tot Turkije (31 vermeldingen) en Syrië (25 vermeldingen.) Aan het historisch verloop van het onderstaande figuur 2 kan echter worden afgelezen dat dit een vertekend beeld is. Van de 18 vermeldingen zijn er namelijk maar vijf uit de periode voor de Balfour verklaring.

Figuur 2

Nu zou dit nog kunnen betekenen dat er in 1918 simpelweg meer geschreven is en dat dit patroon dus terugkomt bij de andere onderwerpen. Als deze twee grafieken in Figuur 3 aan elkaar worden gekoppeld, en het relatieve aantal vermeldingen dus per jaar wordt gedifferentieerd, zien we echter duidelijk dat Palestina in vergelijking tot bijvoorbeeld Syrië en Turkije een atypisch patroon volgt. Het land is niet alleen weinig genoemd, het is ook ten opzichte van andere onderwerpen opvallend onderbelicht gebleven voor 1918. Als we deze drie grafieken gezamenlijk beschouwen is de conclusie helder, Palestina is in absolute en relatieve zin bijna compleet onderbelicht gebleven in 1916 en 1917. In kwantitatieve zin is deze conclusie met betrekking tot het Arab Bulletin sluitend maar dit laat nog wel de mogelijkheid open dat de vijf stukken inhoudelijk dermate sterk zijn dat het kwantitatieve beeld kan worden geresulteerd.

Figuur 3

III

Kwalitatieve analyse

Nr. 33, 04-12-1916

In bulletin 33 is het eerste stuk over Palestina opgenomen. Het stuk behandelt de politieke en economische situatie in het land. Het artikel is drie pagina's lang en geeft een verslag van de zeer slechte handelssituatie, de politieke verhoudingen tussen de Ottomanen en de Duitsers en de epidemieën die veelvoorkomend zijn. Het stuk is goed onderbouwd en wordt door opvallend veel cijfers ondersteund.⁶⁸

Het artikel is geschreven door een Joodse handelaar afkomstig uit Roemenië die een tijd in Damascus heeft gewoond, vandaaruit veel ervaring heeft opgedaan met Palestina en sinds oktober 1916 in Londen woont. Hij wordt geïntroduceerd als een sterk Zionistische sympathisant maar het stuk lijkt hier inhoudelijk niet door te zijn beïnvloed en neutrale informatie aan te bieden.

Nr. 38, 12-01-1917

Dit artikel begint met de relativiserende opmerking dat 'the following information might [onderstreeping toegevoegd] be useful'⁶⁹ en die lijkt terecht. In het 4 pagina's tellende stuk staat weinig nuttige informatie. Het zijn hoofdzakelijk topografische omschrijvingen, die leuk zijn voor een jongens roman maar nutteloos voor elk serieuzer doel, een uitgebreide *who is who* en tot slot nog wel een nuttige omschrijving van de bevolking van Gaza en de stammen ten zuiden van Hebron. Bij het stuk staat geen auteur gemeld, noch wordt er gerept over de herkomst van de informatie.⁷⁰

Nr.39, 19-01-1917

In tegenstelling tot nr. 38 is het artikel in bulletin Nr.39 zeer informatief. Het geeft een uitgebreide verhandeling van zes pagina's over de Joodse kolonies in Palestina. Hierbij betreft het artikel de geografische, economische en juridische aspecten van de kolonies. Daarnaast gaat het in op het internationaal Zionisme, de invloed van de Joodse gemeenschap in de wereld en de Duitse en Britse invloed op het Zionisme. Tot slot geeft het een verhandeling van de lange termijn doelstellingen van het Zionisme en wordt er kort gesproken over de conflicten met de Arabieren die dit oplevert.⁷¹

De datering van de bron sluit aan bij de ontwikkelingen in Europa. Op het Europese strijdtoneel was Groot Brittannië in 1916 in verlegenheid gebracht door wreedheden tegen Joden die door het Russisch leger waren begaan. Hierdoor ontstond er de angst dat de internationale Joodse gemeenschap de kant van Duitsland in de oorlog zou kiezen. Aangezien er gedacht werd dat de

⁶⁸ Foreign Office 882/25: Arab Bulletin 33, 294-306.

⁶⁹ Ibidem, 302.

⁷⁰ Foreign Office 882/26: Arab Bulletin 38, 25-33.

⁷¹ Foreign Office 882/26: Arab Bulletin 38, 34-42.

Joodse gemeenschap grote internationale invloed had, onder andere in de Verenigde Staten, werd dit als een groot probleem gezien. Om dit proces te kenteren werd er gezocht naar mogelijkheden om de Joodse steun te verwerven. Een van de ideeën was om Palestina aan de Joden te beloven en dat idee werd eind 1916 dus weer relevant. Daarmee is deze tekst het eerste teken in het Arab Bulletin van een voorbereiding voor de Balfour verklaring. In de tekst zelf wordt niet naar deze ontwikkelingen verwezen, het is dus niet zeker dat het geplaatst is met deze ontwikkelingen in het achterhoofd.⁷²

Het artikel neemt duidelijk stelling in twee destijds levendige debatten: de inschatting van Joodse internationale invloed en de doelstelling van de Joodse immigratie in Palestina. Met betrekking tot de Joodse invloed plaatst het artikel zich aan de kant van de overheersende opinie waarin die invloed stelselmatig wordt overschat. Zo benadrukt het artikel de grote invloed in Constantinopel, de grote rol van Baron de Rothschild en de invloed in de Verenigde Staten. Met betrekking tot de doelstellingen van het zionisme in Palestina is het artikel genuanceerd. Aan de ene kant stelt het dat het oorspronkelijke doel van het Zionisme ontegenzeggelijk bestaat uit het stichten van een eigen staat. Er wordt uitgebreid gesproken over de ontwikkelingen die een stelselmatige inlijving als doel schijnen te hebben. De steeds groeiende kolonies op de beste grond van Palestina en de opbouw van eigen instituties zoals banken, scholen en een immigratie bureau zijn hier voorbeelden van. Hierbij wordt bevestigd dat de koloniën exclusief Joods wordt gemaakt en dat alle Arabieren die op aangekochte grond wonen worden verwijderd. Aan de andere kant wordt dit genuanceerd door te stellen dat een eigen staat voor de Zionist vooral een verre droom is en dat het voor de kolonist het belangrijkste is om alleen al te kunnen wonen in het heilige land. Voor weer andere kolonisten is het voornamelijk een politiek asiel als uitvlucht voor het Russisch antisemitisme.⁷³

De genuanceerde houding van het artikel geeft een inkijk in de houding die het Arab Bureau innam in de kwesties. Het traditionele beeld is dat van het Bureau een pro-Arabische focus had en een antisemitische inslag had. Bij Nr.39 komt echter een genuanceerder beeld naar voren. Dat er binnen het Bureau discussie bestond over bovengenoemde thema's weten we uit de brieven van William Ormsby Gore, een vermeend pro-Zionist werkzaam bij het Bureau, waarin hij pleit voor de Balfour verklaring. Tegelijkertijd waren er binnen het Bureau echter ook gematigde en zelfs felle tegenstanders van het Zionisme te vinden.⁷⁴

Wederom is in het artikel niet genoemd waar de informatie vandaan komt en blijft de auteur ook anoniem. De gebruikte methodiek valt ook hier dus niet te achterhalen.

⁷² Kimche, *The Unromantics*, 16-17; Mark Levene, 'The Balfour Declaration: A Case of Mistaken Identity', *The English Historical Review* 107:422 (1992) 57-58.

⁷³ Ibidem, 57-58; Westrate, *Arab Bureau*, 173-186.

⁷⁴ Ibidem, 176-179.

Nr. 48, 21-04-1917

Dit stuk is door dezelfde Joodse auteur geschreven als Nr. 33. Sindsdien is de informant niet meer in het land geweest maar heeft hij wel contact weten te houden met personen in Palestina. De inhoud van Nr. 48 lijkt sterk op die van Nr.33 maar is iets uitgebreider. Inhoudelijk het meest interessant zijn de nauwkeurige omschrijving van deplorabele toestand als gevolg van de blokkade. In de woorden van de auteur is de blokkade ‘complete’ met als gevolg: ‘the country is dying slowly; there is no trade left’.⁷⁵ Ook bij dit stuk valt op hoe gedetailleerd het is. Zo worden er bijvoorbeeld per maand regenstanden door gegeven.⁷⁶

Ondanks het feit dat ook dit stuk dus geschreven is door een Zionist heeft het voor het grootste deel de schijn van objectiviteit. Mogelijke uitzonderingen hierop zijn de alinea’s waarin dik wordt aangezet dat de Joodse banken erg succesvol waren in de regio en als enige in staat waren om papiergeld uit te geven waarvan de waarde niet kelderde. De lokale bevolking zou hier dankbaar gebruikt van maken, ondanks hun eigen onwetendheid. Deze regels passen bij het bestaande beeld dat de Joodse immigranten met hun Westerse kennis voornamelijk een positief effect hebben gehad op de ontwikkeling van het land. Dit beeld zou later als een van de argumenten worden gebruikt voor de Balfour verklaring.⁷⁷

Nr. 64, 27-09-1917

Dit vijfde en laatste stuk voor de verklaring, wordt ingeleid met de woorden ‘No responsibility is, of course, taken for the accuracy of its contents or for the views expressed’.⁷⁸ Het bureau distantieert zich inhoudelijk van de tekst en ook deze keer is de waarschuwing op zijn plaats. Het stuk is geschreven door een van de leiders van de Joodse beweging en is een reactie op kritiek die geleverd is op de Joodse kolonisatiebeweging –kritiek die overigens niet terug valt te vinden in de bulletins. Het stuk geeft uitleg over het Joodse beleid om alle Arabieren te verwijderen van hun grondgebied, de Joodse houding ten opzichte van de Arabische opstand, de werkverschaffing door Joden aan Arabieren en de legitimiteit van hun bezittingen en handelen. De verhandeling is sterk gekleurd en doorspekt met racistische anti-Arabische argumenten.⁷⁹

In Nr.64 komt dezelfde exclusiviteit terug die wordt genoemd in Nr.39. Als argumenten voor dit beleid worden genoemd dat de Turkse overheid Joodse bezittingen niet beschermde de dus dat ze dit zelf moesten doen en dat daarbij de Arabische aanwezigheid een ‘degrading’⁸⁰ effect zou hebben op de Joodse ontwikkeling. Ondanks deze strikte segregatie zouden volgens dit artikel toch duizenden

⁷⁵ Foreign Office 882/26: Arab Bulletin 48, 126, 128.

⁷⁶ Ibidem, 121-192.

⁷⁷ Ibidem, 127; Sykes, *Crossroads*, 26.

⁷⁸ Foreign Office 882/26: Arab Bulletin 64, 251.

⁷⁹ Ibidem, 250-255.

⁸⁰ Ibidem, 253.

Arabieren hun brood verdienen aan de Joodse kolonisten. Met betrekking tot de Joodse houding ten opzichte van de Arabische opstand is de auteur duidelijk. De Joodse gemeenschappen zouden alles in het werk willen stellen om de Turken te verdrijven maar Arabieren zullen ze waarschijnlijk nooit vertrouwen en daarom zelfs in deze nobele onderneming dus niet steunen. De bron besluit met een waarschuwing voor de Joodse macht: 'International Jewry [which will] always be found strongly organized when it comes to defeat the common foe'.⁸¹

IV

Het bulletin en Palestina

De overkoepelde conclusie van dit hoofdstuk is dat de kwalitatieve analyse de kwantitatieve cijfers niet overstemt. Er is nauwelijks eigen onderzoek verricht naar het onderwerp. Voorafgaand aan een van de meest invloedrijke beslissingen die Groot Brittannië heeft genomen in de regio is haar kennis, althans via deze weg, ontoereikend.

Palestina is in het bulletin erg weinig aan bod gekomen maar van de vijf artikelen zijn er wel drie relevante stukken waar nog enkele conclusies aan kunnen worden verbonden. De meest opvallende hiervan is dat van de vijf stukken er drie zijn geschreven door Joodse auteurs. Als gevolg hiervan komt er een redelijk eenzijdig beeld naar voren. Hierbij kan ook voorzichtig worden opgemerkt dat als het Bureau al stelling nam in dit debat er, althans in het bulletin, eerder een pro-Zionistisch dan pro-Arabisch standpunt wordt ingenomen. Er wordt veel gesproken over de gevolgen van Joodse immigratie, maar niet een keer wordt het Arabisch perspectief belicht. Een tweede conclusie is dat het Bureau, ondanks het geringe aantal vermeldingen, toch nog redelijk wat aandacht heeft besteed aan de Arabisch-Joodse verhoudingen. Met betrekking tot de *humint* moeten we concluderen dat er in het bulletin in ieder geval geen stelselmatig gebruik wordt gemaakt van een inlichtingenbron in Palestina. Het Bureau moest in Palestina hoofdzakelijk vertrouwen op derden voor haar informatie. Van de vijf stukken zijn er maar twee die mogelijk kunnen zijn geschreven door informanten van het Bureau zelf waarvan een stuk tamelijk waardeloos is. Tot slot kan worden gesteld dat er toch wel empirische informatie beschikbaar was en dat er tenminste een functionerende spionnenkring informatie doorspeelde, zij het op beperkte schaal en via een Joods tussenpersoon.

Tot slot is er enige nuancering op zijn plaats. Voor deze conclusie heb ik mij beperkt tot het Arab Bulletin. Ondanks het feit dat dit het officiële kanaal was van het orgaan dat formeel belast was met de het onderzoek in deze regio kan niet worden uitgesloten dat er meer gegevens beschikbaar waren. Zoals aangegeven in de inleiding zullen deze bronnen echter buiten beschouwing worden gelaten in deze scriptie. Een duidelijke tekortkoming van het bulletin die hier genoemd dient te

⁸¹ Foreign Office 882/26: Arab Bulletin 64, 250-255: 255.

worden is dat de geheimhouding van het bulletin door haar populariteit in het geding kwam. Als reactie hierop werd mogelijk de echt gevoelige informatie uit het bulletin gehouden.⁸²

⁸² Satia, *Spies in Arabia*, 110.

Hoofdstuk III

De analyse

I

Bestuurlijk moeras

De inlichtingendiensten werden vanaf 1914 gekenmerkt door organisatorische chaos. Onderlinge concurrentie, tegenstrijdige belangen en overlappende bevoegdheden maakte het systeem onproductief. Het Arab Bureau heeft bij haar oprichting deze erfenis meegekregen en is die nooit helemaal ontgroeid. Daar komt bij dat toen het Arab Bureau werd geplaatst in Cairo, Egypte een nieuwkomer was in de in Britse invloedssfeer in de regio. Traditiegetrouw werden alle Arabische zaken geregeld door de Britse regering van India of vanuit Londen en nu probeerde de jonge koloniale regering van Egypte dit naar zich toe te trekken. Naarmate duidelijk werd dat het Bureau de ‘wartime Cairo’s view of the Arab world’⁸³ overnam groeide de weerstand, voornamelijk vanuit India. Dat zelfs Londen gedeeltelijk bezweek onder deze druk wordt duidelijk op het moment dat Sykes, *nota bene* een van de oprichters, zich distantieert van het Bureau uit angst dat hij anders de Indiase regering tegen zich zou krijgen.⁸⁴ Hiermee waren de mogelijkheden voor het bureau beperkt. Ook tussen de inlichtingendiensten bleef de concurrentie bestaan en werd hiermee het werk gefrustreerd. Het Bureau stond op ‘flawed foundations’⁸⁵, kon zich moeilijk staande houden in het politieke moeras en mogelijk was het daardoor simpelweg niet in staat was om inlichtingen te verzamelen in minder toegankelijke landen zoals Palestina.⁸⁶

Er worden verschillende redenen genoemd voor deze stoeve samenwerking tussen de partijen. Als mogelijke verklaring worden de persoonlijke vetes genoemd. Sheffy probeert dit echter te weerleggen en stelt dat er geen persoonlijke motieven meespeelden maar vooral zakelijke belangen vanuit EEF.⁸⁷ Sheffy wijst zelf op de inhoudelijke verschillen en de discussie over elkaars werkwijze. Westrate benadert het eerder als een structureel organisatorisch probleem dat veroorzaakt werd door de vele belanghebbenden in het gebied en de vage organisatorische structuur. Zelfs een elementaire zaak als een duidelijke geografische afbakening van verantwoordelijkheden ontbrak.⁸⁸ Satia stelt dat het probleem bij dit conflict op principieel vlak licht. De traditionele scheiding tussen politieke en militaire inlichtingen zouden in deze specifieke omstandigheden niet mogelijk zijn. In deze strijd

⁸³ Westrate, *Arab Bureau*, 32.

⁸⁴ *Ibidem*, 32.

⁸⁵ Westrate, *Arab Bureau*, 11 (hoofdstuktitel).

⁸⁶ Fromkin, *Peace to End All Peace*, 84.; Westrate, *Arab Bureau*, 32.

⁸⁷ Sheffy, *Military Intelligence*, 132.

⁸⁸ Westrate, *Arab Bureau*, 24.

tussen rijken was immers de ‘battle for the hearts and minds’⁸⁹ cruciaal, zowel op militair als politiek vlak. Daarmee ontstond er per definitie overlap in belangen en op het gebied van bevoegdheden.⁹⁰

II

Kennismonopolie

Ondanks de vele betrokken partijen in en rondom het Midden-Oosten bestond er een kennis monopolie bij een kleine groep. De gemeenschap van politieke experts in de regio bestond maar uit maximaal 15 personen, grotendeels afkomstig uit de gemeenschap van Oriëntalist die in hoofdstuk I.IV zijn benoemd, in het vervolg aangeduid als de Oriëntalist. De agenten bezaten veel kennis doordat ze haast als enige de regio hadden onderzocht en bezocht in de jaren voor de oorlog. De agenten spraken haast allemaal Arabisch en zeker agenten als Lawrence, Bell en Hogarth beschikten over een enorme kennis van de regio. De groep bezat daarbij een omvangrijk persoonlijk netwerk met machtige contacten in Londen. De combinatie van kennis en contacten werd versterkt door een groot literair talent waarmee ze hun ideeën overtuigend aan de man konden brengen. Dat niet iedereen dit als iets positiefs zag wordt duidelijk in de beroemd geworden woorden van John Connell: ‘It would have been better for our country, and probably the world, if C.M. Doughty, T.E. Lawrence and Gertrude Bell had not been such able and persuasive writers.’⁹¹

Op zichzelf hoeft het niet direct kwalijk te zijn dat een beperkt aantal van welingelichte experts de boventoon voert bij de besluitvorming.. Dit verandert echter als inhoudelijke kwaliteit van deze specifieke groep ter discussie staat. Naast de velen lovende woorden van bijvoorbeeld Westrate, Statia en Sheffy zijn er haast ook net zo veel negatieve beoordelingen te vinden. Zo oordeelde oud premier David Lloyd George na de oorlog dat zij ‘*dangerously incompetent*’⁹² waren. De felste historische kritiek komt van de Britse historicus Vincent Wilson, specialist in het onderwerp: ‘those antics in Cairo which were to result in high-level political and military dissension in war, in the making of illegitimate promises, and the creation of nation states which would plague mankind for ever after.’⁹³ Het Britse beleid in het Midden-Oosten vanaf het begin van Eerste Wereldoorlog wordt doorgaans niet als een succes gezien en sommigen houden deze groep daar verantwoordelijk voor. De voornaamste contemporaine kritiek was dat het Bureau een te eenzijdig beeld gaf en zich volledig in beslag liet nemen door de Arabische opstand. In de statistieken van hoofdstuk II vinden we hier geen

⁸⁹ Satia, *Spies in Arabia*, 42.

⁹⁰ Ibidem, 133

⁹¹ John Connell geciteerd in: Ibidem, 23-57, 111; C.M. Doughty was de legendarische auteur van het boek *Arabia Deserta* uit 1888. Hij is niet actief geweest binnen de inlichtingendiensten tijdens de Eerste Wereldoorlog; Westrate, *Arab Bureau*, 40-53.

⁹² David Lloyd George, geciteerd in: Fromkin, *Peace to End All Peace*, 91.

⁹³ Wilson, *Illicit Adventure*, 181.

doorslaggevend bewijs voor, maar met het oog op de tweedeling die in paragraaf I.V is besproken is wel duidelijk dat de Oriëntalist niet alle kanten belichtten.⁹⁴

Het inhoudelijke probleem werd versterkt doordat het de Oriëntalist niet vreemd was om zichzelf te overschatten of hun kwaliteiten zelfs bewust te overdrijven. Zo had Sykes zich op jonge leeftijd op weten te werken tot expert over het Midden-Oosten op basis van enkele reisboeken die hij had geschreven. Zijn kennis had hij in deze boeken sterk opgeklopt en hij had in London ook nog de indruk gegeven dat hij zowel Turks als Arabisch sprak terwijl hij beide niet beheerste. Het was echter wel deze status als expert die hem de kans gaf om de Sykes-Picot afspraak te maken waarin het Midden-Oosten werd opgedeeld tussen de Groot Britannië en Frankrijk.⁹⁵ De zelfoverschatting leidde er ook toe dat de agenten dachten dat ze het gebied al goed genoeg kende en op basis van hun ervaring en kennis van de Arabische geest konden adviseren.

III

Imperialistische belangen

In het begin van de twintigste eeuw waren de Europese mogendheden er nog aan gewend dat de wereld met lijnen op een landkaart verdeeld kon worden. In vergelijking tot de *Scramble for Afrika*, die enkele decennia daarvoor had plaatsgevonden en waarmee heel Afrika werd opgedeeld tussen de Europese machten, lijkt de Balfour Declaration niet zo'n grote stap. Daarbij was Groot Britannië eind 1917 al drie jaar in een oorlog verwickeld waar er soms op een enkele dag tientallenduizenden doden vielen. Lloyd George zegt zelf dat de verklaring was afgegeven als een *quid pro quo* voor het werk dat Chaim Weissmann, de belangrijkste zionistische lobbyist, had verricht in de chemische industrie met de ontwikkeling van explosieven. Deze verklaring lijkt zo triviaal dat het ongeloofwaardig overkomt. Gezien de omvang van de problemen in Europa is het echter niet ondenkbaar dat het morele besef van Londen was afgestompt, en dat dergelijke overwegingen leidend konden worden. Het Britse rijk zat in een penibele situatie en het doel om de oorlog te winnen heiligde steeds meer middelen.⁹⁶

Andere argumenten die er vanuit de secundaire literatuur worden aangeboden wijzen hoofdzakelijk op geopolitieke overwegingen. Genoemde argumenten zijn dat de Britten in Palestina troepen wilden hebben ter bescherming van het Suezkanaal. De verklaring dient hierbij te worden gezien als idealistisch verpakte machtspolitiek, als Britten zich immers committeren aan de bescherming van het Zionisme zijn zij genoodzaakt om een bataljon te stationeren in het gebied. Een ander argument is dat de Britten wanhopig op zoek waren naar een verbond met het internationaal

⁹⁴ Norman E.B. Bray, geciteerd in: Westrate, *Arab Bureau*, 4.

⁹⁵ Barr, *Line in the Sand*, 8-12.

⁹⁶ Levene, 'Balfour Declaration', 56; Kimche, *Unromantics*, 31-36; Noble, *Western Civilization*, 740-743, 775-782; Fromkin, *Peace to End All Peace*, 84.

Jodendom, de verklaring was in deze zin een contract met het Zionisme zoals premier Lloyd George het omschreef. Er werd gedacht dat de Joodse gemeenschap grote internationale macht had en met hun steun hoopte ze de Verenigde Staten aan hun kant bij de oorlog te betrekken. Zoals we uit de biografie van Arthur James Balfour kunnen lezen, speelden er wel degelijk idealistische belangen maar die waren exclusief van toepassing op het Joodse ras, zo blijkt uit een toespraak voor het Engelse parlement.⁹⁷

‘For Palestine we do not propose even to go through the form of consulting the wishes of the present inhabitants(...) Zionism [is] of far profounder import than the desires and prejudices of the 700.000 Arabs who now inhabit that ancient land.’⁹⁸

IV

Culturele problemen

Het baanbrekende werk van Edward Said's *Orientalism* geeft nog een ander, mogelijk veel structureler, probleem aan. Zijn werk markeert het breekpunt waarin de geschiedschrijving over het Midden-Oosten niet meer gedomineerd wordt door de traditionele diplomatieke geschiedenis. Naast de diplomatieke geschiedenis ontstaat een er groep onderzoekers die aan de hand de theorie uit *Orientalism* de geschiedenis bekijken. De centrale gedachte in het werk van Said is dat de relatie tussen de Occident en de Oriënt niet wordt bepaald door diplomatieke krachten maar door een in het Westen ontstaan dominant cultureel *frame*. Dit was een *frame* waarin: ‘the west created an image of the east as an antithesis of their notion of Occidental values’.⁹⁹ Centraal in deze poging staat het westers imperialisme, zoals intellectueel als fysiek, dat zich in een Hegeliaanse strijd om de dominantie in de wereld presenteert. In een poging om van de Westen de dominante cultuur te maken probeert het Westen het Oosten niet alleen fysiek te onderwerpen maar ook in een inferieur discours te plaatsen. Volgens de theorie van Said hoeft dit geen bewust of actief beleid te zijn maar kan het discours op de achtergrond sturend werken. Dit culturele *frame* lijkt grote invloed te hebben gehad op het inlichtingenwerk tijdens de Eerste Wereldoorlog. Ondanks het feit dat de theorie van Said voor een deel is gebaseerd op de personen en de periode die in deze scriptie worden onderzocht en er dus het risico bestaat dat er een cirkelredenering ontstaat is het dan ook nuttig om te kijken of deze these terug te zien is in het werk van de Oriëntalist.¹⁰⁰

⁹⁷ Kenneth Young, *Arthur James Balfour: The Happy Life of the Politician, Prime Minister, Statesman and Philosopher, 1848-1930* (Londen 1962) 386-392.

⁹⁸ Citaat: Balfour, geciteerd in: Sykes, *Crossroads*, 17; Levene, ‘Balfour Declaration’, 57-58; Sykes: *Crossroads*, 15-28.

⁹⁹ Mawby, ‘Orientalism’, 333.

¹⁰⁰ Ibidem, 332-336; Muhammed A. Al-Da’mi, ‘Orientalism and Arab-Islamic History: An Inquiry into the Orientalists’ Motives and Compulsions’, *Arab Studies Quarterly* 20:4 (1998) 2-3.

De spiegeling van eigen waarden is terug te zien in het alom geaccepteerde beeld dat de Arabieren geen waarde hechtte aan de waarheid. Zo wordt in een militair handboek voor inlichtingen geschreven: 'The ordinary native lies simply for the love of the thing'.¹⁰¹ De Britse agent Leachman waarschuwt dat: '[with the Arab]one cannot believe a word of anything one hears.'¹⁰² Of zoals Bell het omschrijft: 'words in the East are just words- signifying nothing'.¹⁰³ Deze overtuiging gaat zelfs zo ver dat Wingate in de krant wordt geprezen dat hij met de: 'children of lies, the arab'¹⁰⁴ kon praten en zelfs kon achterhalen welk deel van het verhaal wel klopte.

De these van Said zien we verder terug in de universaliteit die aan de Oriënt wordt toegedicht. Deze gedachtegang zien we zelfs terug in de conclusie van Hogarth: 'Arabia is very much the same everywhere'.¹⁰⁵ Dit betekende vooral dat er te weinig aandacht werd besteed aan de diversiteit van het gebied en dat daarmee inlichtingen over een bepaald gebied mogelijk onterecht als inwisselbaar werden verondersteld voor een ander gebied. Praktisch gezien kon dit betekenen dat kennis van de bedoeïenen onterecht ook van toepassing werd geacht op Palestina. Dit proces sluit aan bij het wij-zij denken dat centraal staat in het Oriëntalisme. Daarbij komen in het beeld dat geconstrueerd wordt veel Oriëntalistische stereotyperingen voor. Veel voorkomende vormen van het Oriëntalistische stereotype zijn de onveranderlijkheid van het gebied tegenover de dynamiek van het westen, de vrouwelijkheid van de Arabier in tegenstelling tot de mannelijke Europeaan, de mystiek tegenover het empirisme en het brute in plaats van het beschaafde. Ondanks het feit dat Said benadrukt dat er een onderdrukkend imperialisme ligt besloten in dit discours zien we bij de gemeenschap van Oriëntalisten juist een grote waardering van de Oriënt. Hun waardering voor het Oriëntalistisch stereotype kan gezien worden als indirecte maatschappelijke kritiek op hun eigen samenleving.¹⁰⁶

De veronderstelde universaliteit van het gebied impliceerde dat er werd gedacht dat als je een Arabier had doorgrond je alle anderen ook begreep. Bij de inlichtingendiensten werd er vooral gezocht naar agenten die de Arabier konden begrijpen. Zoals Satia betoogt werd er bij de inlichtingendiensten veel waarde gehecht aan het intuïtieve oordeel van de Arabisch geest. Dit betekende overigens niet dat er geen informatie werd verzameld over het functioneren van de Arabier. Zo heeft Lawrence in bulletin 60 bijvoorbeeld een lijst toegevoegd, de *Twenty-Seven Articles*, waarin hij in de imperatief uitlegt hoe je met bedoeïenen om moet gaan.¹⁰⁷ Uit deze lijst spreekt een grote kennis van de gewoontes bij bedoeïenen. Lawrence geeft aan dat er wel degelijk een verschil is tussen bedoeïen en stedelingen maar toch worden er tussen de regels door continue raciale typering

¹⁰¹ Satia, *Spies in Arabia*, 100.

¹⁰² Ibidem, 101.

¹⁰³ Ibidem, 102.

¹⁰⁴ George Steevens geciteerd in: Fromkin, *Peace to End All Peace*, 90.

¹⁰⁵ Satia, *Spies in Arabia*, 105.

¹⁰⁶ Alkabani, 'Paradigms and Empowerment', 10-13; Al-da'mi, 'Orientalism', 2-3; Jeffrey Meyers, 'T.E. Lawrence and the Character of Arabs', *Virginia Quarterly Review* 80:4 (2004) 138-140.

¹⁰⁷ Foreign Office 882/26: Arab Bulletin 60, 132-136.

gegeven. Het zelfde geldt voor Lawrence's boek *Seven Pillars of Wisdom* waarin hij een grote kennis van Arabische stammen tentoonspreidt maar toch met een bepaalde wetmatigheid de Arabier omschrijft.¹⁰⁸ Bij het lezen van deze teksten zou je tussen de regels door kunnen lezen wat Said bedoelde toen hij zei: 'every European, in what he could say about the Orient was consequently a racist, an imperialist and almost totally ethnocentric'.¹⁰⁹

Tot slot zorgde deze spiegeling van Occidentale waarden er voor dat de Oriënt iets fundamenteel anders werd. Hieruit ontstond de gedachtegang dat de Oriënt dermate anders was, dat het niet meetbaar was met westerse instrumenten. Westerse waarden als waarheid en rationaliteit telden niet en moesten worden vervangen door intuïtie en ervaring. Empirische waarneming zou niet mogelijk zijn en daar vloeide uit voort dat kennis alleen kon worden vergaard als er lange tijd werd besteed in Arabië. Dit beperkte het mogelijke aantal agenten en dit droeg sterk bij aan het kennis monopolie. Satia besteedt in haar boek veel aandacht aan de intuïtieve methodiek van de agenten:

The claim to special ability enhanced the aura of the predestined hero attached to these agents, the intuitive intelligence epistemology helped them fulfill the mythopoeic impulse animating much of their work. It also secured them positions of influence when the war broke out. Those considered gifted were consulted as oracles rather than as well-informed bureaucrats –hence Sykes's sway in London, Bell's in Mesopotamia, Lawrence's in the Hejaz, and Hogarth's everywhere.'¹¹⁰

¹⁰⁸ T.E. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom* (Londen 1935) 12-31.

¹⁰⁹ Said, *Orientalism*, 31-41.

¹¹⁰ Citaat: Satia, *Spies in Arabia*, 123; Ibidem, 99-123.

Conclusie

Heeft de Britse regering onderzoek gedaan naar Palestina voorafgaand aan de Balfour verklaring? Het antwoord is helder, nee dat is niet gebeurd. Althans, er is door het Arab Bureau geen onderzoek verricht, of dit onderzoek is verzwegen in hun officiële communicatiemiddel met Londen.

De kans dat het onderzoek wel een door een andere dienst is verricht is aanwezig maar klein. De Britse regering had twee informatiebronnen tot haar beschikking. De ene bestond uit de zogenaamde menselijke inlichtingen, het spionnenwerk, de andere bron waren de experts die advies leverden. Door een beperkte interesse in het Midden-Oosten voor de oorlog moest er in 1914 in alle haast een netwerk worden opgezet. Dit netwerk vormde al snel een onoverzichtelijk web waarin oude koloniale diensten, militaire diensten van de invasietroepen en inlichtingendiensten vanuit Londen elkaar eerder frustrerden dan complementeerden. Er ontstond een vergiftigde sfeer die weinig productief was en zorgde voor een onsamenhangend en onduidelijk beleid in de regio. In de eerste twee oorlogsjaren heb ik geen bewijs gevonden dat er succesvol politieke inlichtingen zijn verzameld over Palestina en de bestuurlijk chaos geeft reden om te vermoeden dat dit ook niet gebeurd is.

Begin 1916 werd het Arab Bureau als een overkoepelend orgaan opgericht om deze problemen te lijf te gaan. Het Arab Bureau kreeg het mandaat om de menselijke inlichtingen te organiseren, alle informatie te centraliseren en het beleid in het Midden-Oosten te coördineren. Met dit mandaat werden haast alle experts in de regio verbonden aan dit instituut. Daarmee had het Arab Bureau de twee pijlers in handen. Daarnaast werd het Bureau bestuurd door de meest invloedrijke personen in het Midden-Oosten waardoor het officiële mandaat werd bekrachtigd door persoonlijke invloed.

Aan de hand van het officiële communicatiekanaal met Londen, het Arab Bulletin, heb ik een kwantitatieve analyse uitgevoerd naar de geografische spreiding van het onderzoek van het Arab Bureau. Hier komt duidelijk naar voren dat het Bureau nauwelijks onderzoek heeft verricht naar de situatie in Palestina. Slechts vijf stukken zijn er verschenen voorafgaand aan de Balfour verklaring.

Uit de kwalitatieve analyse van deze teksten komen drie opvallende zaken naar voren. Allereerst is er in het bulletin nauwelijks gebruik gemaakt van eigen onderzoek of de kennis van de experts. Vervolgens blijkt uit de bronnen dat het wel degelijk mogelijk was om informatie te verzamelen, zij het op beperkte schaal. Tot slot moeten we stellen dat er een eenzijdig Joods beeld

wordt gepresenteerd waarbij niet een keer een Arabisch perspectief wordt belicht. Deze gegevens wekken de indruk dat het Arab Bureau niet alleen geen informatie heeft verzameld over Palestina maar hier ook niet de intentie toe had.

Welke factoren hebben er dan voor gezorgd dat er geen onderzoek is verricht? Hier kunnen er vier factoren worden onderscheiden. De eerste factor was de organisatorische chaos en slecht gedefinieerde hiërarchie in het inlichtingennetwerk in het Midden-Oosten. De tweede factor was het kennismonopolie dat, mede door het disfunctionerende systeem, bestond bij een kleine groep adviseurs. Door het matige succes van de menselijke inlichtingen werd er steeds sterker vertrouwd op een klein groepje van experts. Dit was kwalijk omdat deze groep zijn eigen talenten niet zelden overschatte en er een specifiek gedachtegoed op nahield. Daarmee werd een bepaalde visie voor waar aangenomen zonder dat er verder werd gezocht naar andere mogelijke verklaringen of informatie. De imperialistische belangen vanuit Londen vormen de derde factor. Uit een onderzoek in de secundaire literatuur komt naar voren dat de Britse regering maar beperkt geïnteresseerd was in de gevolgen die de Balfour verklaring zou hebben voor de Arabische bevolking. De meeste argumenten die worden genoemd met betrekking tot deze verklaring zijn van geopolitieke aard en hierin spelen de Arabieren nauwelijks een rol.

Tot slot waren diepgewortelde culturele vooroordelen de vierde factor van belang. Saïds Oriëntalisme is zeker van toepassing, zeker met betrekking tot de denkbeelden van de invloedrijke gemeenschap van Oriëntalist. Drie elementen van dit gedachtegoed zijn hoofdzakelijk van invloed geweest. Allereerst bestond er diepgewortelde overtuiging dat Arabieren leugenachtig waren. Dit had ten gevolg dat de inlichtingen die binnenkwamen via Arabische bronnen niet op waarde werden geschat. Waarschijnlijk heeft dit er aan bijgedragen dat van de vijf vermeldingen er drie vanuit een Joods perspectief zijn geschreven en er geen Arabisch tegengeluid is gepubliceerd. Een tweede overtuiging lag in de universaliteit dit het gebied werd toegedicht. Vanuit een sterk wij-zij denken werd de Oriënt als een geheel gezien en was er te weinig aandacht voor regionale verschillen. Deze gedachte zal er aan hebben bijgedragen dat er geen structurele geografische spreiding van het onderzoek over de regio. In het verlengde van deze overtuiging bestond het idee dat de Oriënt niet meetbaar was met westerse instrumenten. Rationaliteit was in deze regio niet van toepassing en dus was empirisch onderzoek nutteloos. Dit leidde tot een methodiek waarin sterk werd vertrouwd op intuïtieve beoordeling van informatie. Vanuit deze intuïtieve benadering werd feitelijke kennis van ondergeschoven belang en is onderzoek naar de regio vervangen door inschatting van de regio.

Uiteraard kunnen niet alle vragen die ik heb opgeroepen in de inleiding worden beantwoord in deze scriptie. Meer onderzoek zal nodig zijn om de politieke inlichtingen in Palestina volledig in kaart te brengen. Pas als alle inlichtingendiensten en alle onderlinge communicatie in de index zijn bijgevoegd kan met zekerheid worden gesteld hoeveel onderzoek er is gedaan naar de mogelijke

gevolgen van de Balfour verklaring. Dan kan er ook pas definitief gesteld worden of de bovenstaande vier factoren bepalend zijn geweest.

Voorlopig kan uit deze scriptie echter wel een heldere conclusie worden getrokken. De Britse overheid was door culturele verschillen, de macht van een kleine groep adviseurs, organisatorische problemen en imperialistische belangen niet in staat om onderzoek te doen naar de maatschappelijke omstandigheden in Palestina en de mogelijke gevolgen van de Balfour verklaring. De morele implicatie van deze conclusie is groot en een vervolgonderzoek is dan ook op zijn plaats.

Literatuurlijst

Primaire bronnen, archief

National Archives

Foreign Office 882/25

Foreign Office 882/26

Foreign Office 882/27

Primaire bronnen, gedrukt

Bell, G., *The Letters of Gertrude Bell*, (Londen 1927)

Lawrence, T.E., *Seven Pillars of Wisdom* (Londen 1935)

Storrs, R., *Orientalisms* (London 1945)

Weizmann, C., *The Letters and Papers of Chaim Weizman: Volume VII, Series A, August 1914-November 1917*, Meyer W. Weisgal (Jeruzalem 1975)

Secundaire literatuur, boeken

Barr, J., *A Line in the Sand: Britain, France and the Struggle for the Mastery of the Middle East* (Londen 2012)

Canton, J., *From Cairo to Baghdad: British Travellers in Arabia* (Londen 2011)

Fromkin, D., *A Peace to End All Peace: Creating the Modern Middle East 1914-1922* (London 1991)

Kimche, J., *The Unromantics: The Great Powers and the Balfour Declaration* (Londen 1968)

McKale, D.M., *War by Revolution: Germany and Great Brittan in the Middle East in the Era of World War I* (Ohio 1998)

Noble, T.F.X., e.a., *Western Civilization: Beyond Boundaries* (Boston 2008)

Satia, P., *Spies in Arabia: the Great War and the Cultural Foundations of Britain's Covert Empire in the Middle East* (Oxford 2008)

Sheffy, Y., *British Military Intelligence in the Palestine Campaign 1914-1918* (London 1998)

Schneer, J., *The Balfour Declaration: the origins of the Arab-Israeli Conflict* (Londen 2010)

Strachan, H., *The First World War: A New Illustrated History* (Londen 2003)

Sykes, C., *Crossroads to Israel* (London/Glasgow 1965)

Westrate, B., *The Arab Bureau: British Policy in the Middle East, 1916-1920* (Penn State Press 1992)

Winstone, H.V.F., *The Illicit Adventure: the Story of Political and Military Intelligence in the Middle East from 1898 to 1926* (London 1982)

Winter, J., Prost, A., *Great War in History: Debates and Controversies, 1914 to the Present* (New York 2005)

Al Yahya, A., *Travellers in Arabia: British Explorers in Saudi Arabia* (Londen 2006)

Young, K., *Arthur James Balfour: The Happy Life of the Politician, Prime Minister, Statesman and Philosopher 1848-1930* (London 1965)

Secundaire literatuur, artikelen

Al-Da'mi, M.A., 'Orientalism and Arab-Islamic History: An Inquiry into the Orientalists' Motives and Compulsions', *Arab Studies Quarterly* 20:4 (1998)

Alkabani, F., 'Paradigms and Empowerment: The Arabic Orient and Orientalist Wish Fulfilment', *United academics journal of social sciences* 2:13 (2012)

Gil-Har, Y., 'British Intelligence and the Role of Jewish Informers in Palestine', *Middle Eastern Studies* 19:1 (2003)

Levene, M., 'The Balfour Declaration: A Case of Mistaken Identity', *The English Historical Review*, 107:422 (1992)

Mawby, S., 'Orientalism and the Failure of British Policy in the Middle East: The Case of Aden', *The Journal of the Historical Association* 95:319 (2010)

Meyers, J., 'T.E. Lawrence and the Character of Arabs', *Virginia Quarterly Review* 80:4 (2004)

Owen, R., 'British and French Military Intelligence in Syria and Palestine', *British Journal of Middle Eastern Studies* 38:01(2011)

Renton, J. E., 'The Historiography of the Balfour declaration: Toward a multi-causal framework' *Journal of Israeli History: Politics, Society, Culture* 19:2 (1998)

Appendix A

Personen & organisaties

Getrude Bell (1868-1926)

Bell was een excellente studente die als een van de eerste vrouwen Geschiedenis heeft gestudeerd aan de Universiteit van Oxford. Zij beheerste Arabisch, Farsi en Turks. Voor de oorlog heeft zij vele reizen gemaakt door de regio en hierover heeft zij meerdere boeken gepubliceerd. Bell opereerde lange tijd als vrijwillige burger. Via haar uitgebreide persoonlijke netwerk zorgde ze vervolgens dat haar inlichtingen bij de goede personen terechtkwamen. Eind 1915 heeft ze een aantal maanden in opdracht van Hogarth Arabische stammen in kaart gebracht in Cairo. Daarna werd ze naar India gestuurd om op informele wijze de banden tussen India en Egypte aan te halen. Later kreeg ze een formele positie bij Arab Bureau als correspondent voor het Arab Bulletin. Haar beste vriendin was de zus van Hogarth en haar familie was bevriend met de families van Lloyd en Herbert. Bell was een geliefd persoon met een groot netwerk. Sykes was minder enthousiast over haar en omschreef haar na een toevallige ontmoeting in de woestijn voor de oorlog als een: '*silly chattering windbag of conceited, gushing, flat-chested, man-woman, globetrotting, rump-wagging, blethering ass*'.¹¹¹

Gilbert Clayton (1875-1929)

Clayton had een zeer succesvolle carrière en zou tijdens de oorlog een van de bekendste personen van het Midden-Oosten worden. Hij werkte voor de oorlog onder Wingate bij de inlichtingendienst van Sudan. Daarna ging hij naar Cairo waar hij het hoofd werd van het inlichtingenbureau van Egypt Command. Hier kreeg hij zeven jonge agenten toegewezen, waaronder Woolley, Lawrence, Cornwallis en Lloyd. Hij was de spil in het web van de inlichtingendiensten in Cairo en trad op als een vaderfiguur voor de jongere Oriëntalist. Hij werd aangesteld als het eerste hoofd van het Arab Bureau. Clayton had als de voornaamste adviseur van Kitchener in het Midden-Oosten buitengewoon veel macht. Westrate noemt hem '*the most indispensable*'¹¹² van het Arab Bureau.¹¹³

¹¹¹ Citaat: Mark Sykes, geciteerd in: Barr, *Line in the Sand*, 9; Satia, *Spies in Arabia*, 50-51; Eid Al Yahya, *Travellers in Arabia: British Explorers in Saudi Arabia* (Londen 2006) 28.

¹¹² Westrate, *Arab Bureau*, 42.

¹¹³ Ibidem, 42-43; Fromkin, *Peace to End All Peace*, 90-91; Schneer, *Balfour Declaration*, XV.

Kinahan Cornwallis (1983-1959)

Cornwallis was opgeleid als Arabist Oxford aan de Universiteit van Oxford. Hij begon zijn carrière in het Midden-Oosten in Sudan en kwam met het uitbreken van de oorlog in Cairo onder Clayton terecht. Na Hogarth werd hij benoemd tot directeur van het Arab Bureau. Hij was niet de meest kleurrijke agent van het bureau maar wel belangrijk in de uitvoering en planning, de *'primary excecuter of policy.'*¹¹⁴

Egypt Command

Egypt Command was het leger dat de Egyptische regering direct tot haar beschikking had voor de verdediging van Egypte, het Suezkanaal en de Sinaï woestijn. Egypt Command viel onder de autoriteit van de *High Commisioner* van Egypte. De Cairo Branch was als inlichtingendienst verbonden met Egypt Command. Toen bij de herstructurering van december 1915 de MEF werd overgeplaatst van de Dardanelles naar Egypte werd Egypt Command geïncorporeerd in de reguliere militaire structuur en kwam het direct onder Londen te staan. Cairo Branch werd met de reorganisatie afgesplitst en kwam onder de civiele regering te staan.

De belangrijkste verandering was dat Egypt Command na de herstructurering niet langer de verantwoordelijkheid had over Sinaï en de verdediging van het Suezkanaal. Die verantwoordelijkheid werd overgedragen aan de MEF. Egypt Command en haar agenten hadden traditiegetrouw een sterke focus op de Egyptische en Arabische zaak. Men was bij Egypt Command vooral bang voor een opstand van de Moslims in Egypte en een aanval op het Suezkanaal.¹¹⁵

EEF (Egyptian Expeditionary Force)

De EEF ontstond op 10 maart 1916 uit een samenvoeging van de MEF en Egypt Command. Deze samenvoeging was een reactie op de bestuurlijke problemen die er in de maanden na de evacuatie van de Dardalles was ontstaan. De EEF kwam onder leiding te staan van de oude generaal van de MEF. Met de reorganisatie werden de Cairo Branch van Clayton en de inlichtingendiensten van Egypt Command en de MEF samengevoegd tot EEF Intelligence. De onderlinge strijd verdween hiermee echter niet maar werd alleen maar groter. In april 1916 veranderde de tactiek van de EEF van defensief naar offensief en begonnen ze posten in de Sinaï woestijn te veroveren. Later zou de EEF in 1917 de Palestina campagne uitvoeren.¹¹⁶

EMSIB (Eastern Mediterranean Special Intelligence Bureau)

EMSIB werd opgericht in Athene in februari 1915. Het was in principe een geheime inlichtingendienst en voor het publiek werd het de British Refugee Commission genoemd. Het doel was om gegevens te verzamelen over het Ottomaanse rijk in verband met de Gallipolli campagne. De

¹¹⁴ Westrate, *Arab Bureau*, 49.

¹¹⁵ Sheffy, *Military Intelligence*, 110, 122-124.

¹¹⁶ Sheffy, *Military Intelligence*, 126-127, 145.

organisatie was nauw verbonden met de MEF en het onderzoeksgebied van EMSIB werd bepaald door het gebied waar de MEF verantwoordelijk voor was. Met de evacuatie van de Dardanellen verplaatste EMSIB eind 1915 dus ook samen met de MEF naar Egypte. Uiteindelijk kwam het netwerk ook onder de paraplu van de EEF terecht. EMSIB heeft het contact met de Nili ring onderhouden in 1917. EMSIB en het Arab Bureau hadden via persoonlijke contacten veel onderlinge verbanden.¹¹⁷

Philip Graves (1876-1953)

Graves was opgeleid in Oxford en sprak zowel Turks als Arabisch. Na een tijd als journalist voor de Times in Constantinopel te hebben gewerkt, werd hij werkzaam als inlichtingenexpert. Tijdens de Gallipoli campagne heeft hij gewerkt bij de MEF en zich verder gespecialiseerd in Turkije in met name het Turkse leger. Hij was onderdeel van de Intrusives en een van de eerste personen die werd gerekruteerd voor het Arab Bureau.¹¹⁸

Aubrey Herbert (1888-1923)

Herbert behoorde tot de eerste groep agenten in Cairo, de Intrusives, waarbinnen hij verantwoordelijk was voor de geheime politie. Hij was gespecialiseerd in Turkije en bezat veel kennis van de Jonge Turken. Van april tot december heeft hij bij de MEF gewerkt. Herbert was een vooroorlogse vriend van Sykes en Lloyd en via zijn familie bevriend met Bell.¹¹⁹

David Hogarth (1862-1927)

Hogarth was de *'philosophical and spiritual cynosure'*¹²⁰ van het Arab Bureau. Als vermaard archeoloog uit Oxford had hij een onberispelijke kennis van het Midden-Oosten. Er wordt van hem gezegd dat hij Frans, Duits, Italiaans, Grieks en Turks beheerste. Voor de oorlog heeft hij meerdere boeken over het Midden-Oosten geschreven. In Oxford was hij sinds 1909 curator van het Ashmolean Museum waar hij Lawrence en Woolley had leren kennen. Hogarth was inhoudelijk de autoriteit in de regio en bezat daarmee grote macht: *'Hogarth's stature in British policymaking circles is difficult to overstate'*.¹²¹

Ibn Ali Hussein (1853-1931)

Hussein werd in 1908 benoemd tot *Emir* van Mecca. Hij was de leider van de Arabische opstand en medeauteur van de McMahon-Hussein correspondentie. Hussein was afkomstig van een zeer invloedrijke Arabische stam en claimde directe afstamming van de Profeet Mohammed. Als Sharif van Mecca genoot hij grote religieuze status. Hij was altijd een groot voorstander geweest van de

¹¹⁷ Satia, *Spies of Arabia*, 48-49.

¹¹⁸ Westrate 49-50;

¹¹⁹ Schneer, *Balfour Declaration*, XVII; Wilson, *Illicit Adventures*, 185; Fromkin, *Peace to End All Peace*, 171.

¹²⁰ Westrate, *Arab Bureau*, 43.

¹²¹ Citaat: Westrate, *Arab Bureau*, 45; Ibidem, 43-45.

centrale Islamitische macht in Constantinopel maar dit veranderde toen de Jonge Turken de macht grepen en de Sultan op een zijspoor zetten.¹²²

The Intrusives / Cairo Branch

De Cairo Branch is in het begin van de oorlog in het leven geroepen voor de inlichtingen van de Egyptische overheid. De Branch stond onder leiding van Clayton en bestond uit zeven agenten, onder andere Lawrence, Lloyd, Herbert en Woolley. Deze groep had zichzelf de codenaam de Intrusives gegeven en werd ook wel zo genoemd. Hun focus lag hoofdzakelijk op de politieke inlichtingen. Na een reorganisatie in 1916 werd the Cairo Branch onderdeel van EEF Intelligence. Hierbinnen waren zij verantwoordelijk voor geheime operaties, politieke inlichtingen en counterspionage. De termen Cairo Branch en de Intrusives worden in de literatuur vaak gebruikt om de typische inlichtingengring in Cairo mee aan te duiden, die in grote lijnen overeen kwam met de gemeenschap van Oriëntalistten.¹²³

Horatio Kitchener (1850-1916)

Kitchener werd bij het uitbreken van de oorlog aangesteld om het *War Office* te leiden. Op dat moment was hij Consul-Generaal van Egypte en hij had liever deze positie willen behouden dan naar Londen te vertrekken. In Groot Britannië had Kitchener de status van een nationale held. Hij had vooral grote faam verworven met succesvolle militaire ondernemingen in Noord-Afrika. Kitchener vertrouwde op een klein aantal adviseurs, waarbij Clayton een van deze adviseurs was. Met zijn aanstelling in Londen kreeg daarmee ook de inlichtingendienst in Cairo veel invloed. Hij wordt door Roger Owen omschreven als: *'the first major figure in London to be clearly identified as an Arabist'*.¹²⁴ Kitchener overleed in 1916 toen zijn schip op weg naar Rusland op een mijn liep.¹²⁵

Thomas Edward Lawrence (1888-1935)

Lawrence is een van de Britse iconen van het Midden Oosten geworden die vaak wordt omschreven als een *larger than life figure*.¹²⁶ Lawrence had archeologie gestudeerd aan de Universiteit van Oxford en was daar zeer goed bevriend geraakt met Hogarth, die als een vader voor hem was. Al op negentienjarige leeftijd ondernam Lawrence zijn eerste reis naar het Midden-Oosten als onderdeel van een archeologische missie. Later zou hij vaak door de regio reizen, soms samen met Woolley, en zo zou hij zijn kennis opdoen van het Arabisch en de Arabieren. Hij werd in 1914 naar Cairo gehaald om toegevoegd te worden aan de eerste lichte van agenten van de Cairo Branch. Lawrence' zijn grootste vermaardheid heeft hij verworven met de Arabisch opstand. Hij had een belangrijke rol

¹²² Schneer, *Balfour Declaration*, 24-27.

¹²³ Sheffy, *Military Intelligence*, 43, 126; Wilson, *Illicit Adventure*, 180-181.

¹²⁴ Roger Owen, geciteerd in: Satia, *Spies in Arabia*, 39.

¹²⁵ Schneer, *Balfour Declaration*, XVIII; Fromkin, *Peace to End All Peace*, 79-82, 88.

¹²⁶ Westrate, *Arab Bureau*, 45.

binnen de opstand. Hij was de brug tussen de Arabieren en Londen, gaf militaire leiding aan de opstand en vormde daarbij een bindend element tussen de Arabieren onderling. Wereldberoemd is hij geworden toen in 1962 de film ‘*Lawrence of Arabia*’ uit kwam.¹²⁷

Gerard Leachman (1880-1920)

Leachman voerde voor de oorlog tijdens zijn verlof van Indiase leger al clandestien inlichtingenwerk uit in het Ottomaanse Rijk. Hij had genoot grote bekendheid in de Arabisch wereld en was de eerste Brit die door Ibn Saud werd ontvangen. Hij heeft tijdens de oorlog vele missies verricht in het gehele Midden Oosten.¹²⁸

George Ambrose Lloyd (1879-1941)

Lloyd had zijn opleiding genoten aan de Universiteit van Cambridge. In 1907 kreeg hij een aanstelling in Constantinopel om de Britse handel met Turkije te onderzoeken. Na een korte uitstap in de Britse politiek werd hij in 1915 in dienst genomen als inlichtingenofficier bij de campagne in de Dardanelles. Hij zou maar korte tijd in dienst zijn bij het Arab bureau maar wordt vaak met het Bureau in verband gebracht. Zijn expertise lag in de economische kennis van het Ottomaanse Rijk. Vanuit *Oxbridge* was hij goed bevriend met Sykes en Herbert en via zijn familie was hij een bekende van Bell.¹²⁹

Sir Henry McMahon (1862-1949)

MacMahon werd *High Commissioner* van Egypte nadat Kitchener naar Londen was vertrokken. Hij staat niet bekend als een erg daadkrachtig figuur en wordt door Fromkin getypeerd als een ‘*colorless official from India*’.¹³⁰ Kitchener had hem in eerste instantie dan ook tijdelijk aangesteld als opvolger omdat hij op die manier indirect zelf kon blijven besturen. Toen later bleek dat Kitchener in Londen zou blijven kreeg hij een vaste aanstelling. Westrate is niet veel lovender: ‘*[McMahon] in Cairo was, at the best of times, fitful and indecisive*’.¹³¹ Ondanks zijn blijkbaar ondaadkrachtige karakter trad hij buitengewoon beschermend op wanneer zijn inlichtingendienst in het geding kwam. In 1916 werd hij opgevolgd door Wingate. McMahon heeft vooral bekendheid verworven met de onderhandelingen die hij met Koning Hussein heeft gevoerd via de McMahon-Hussein correspondentie. In deze correspondentie heeft hij afspraken gemaakt over de gebieden die de Arabieren zouden krijgen als ze in opstand kwamen. De tekst is waarschijnlijk bewust vaag gehouden om er later niet op te worden vastgepind maar vaak worden de problemen die uit deze onduidelijkheden voortvloeiden McMahon

¹²⁷ Ibidem, 45-48; Alkabani, ‘Paradigms and Empowerment’, 9-10.

¹²⁸ Satia, *Spies in Arabia*, 28-30; Al Yahya, *Travellers in Arabia*, 46.

¹²⁹ Westrate, *Arab Bureau*, 50-51; Schneer, *Balfour Declaration*, XVIII; Satia, *Spies in Arabia*, 36-37.

¹³⁰ Fromin, *Peace to End All Peace*, 89.

¹³¹ Westrate, *Arab Bureau*, 33.

wel aangerekend. Naast deze ogenschijnlijk negatieve berichten is goed om te vermelden dat Bell hem en zijn vrouw in een van haar brieven omschreef als *'far the nicest people who I have met'*.¹³²

MEF (Mediterranean Expeditionary Force)

De MEF was opgericht in maart 1915 voor de Gallipoli campagne. Na de evacuatie in 1915 vertrekken in januari 1916 twee divisies naar Egypte om het Suezkanaal en de Sinai woestijn te verdedigen. Een paar maanden later worden deze divisies, samen met Egypt Command, samengevoegd tot de EEF en houdt de MEF op te bestaan. De MEF had nauwe banden met EMSIB en had daarnaast een eigen inlichtingendienst. Deze dienst was voornamelijk gericht op het Ottomaanse leger. Voor deze dienst worden enkele specialisten naar het gebied gehaald. Dit zijn onder andere: Whyndham Deedes (afkomstig van een inlichtingendienst uit Londen), Ian Smith (voormalig consul van Anatolia en Caucassus) en Graves, Lloyd en Herbert (uit Cairo). Ondanks de ervaring van de agenten had de haastig opgezette organisatie al snel de hulp nodig van de Cairo Branch. Tussen het de Cairo Branch en de MEF bestond ongezone rivaliteit.¹³³

Nili Ring

De Nili Ring was een Joodse spionnenkring in Palestina die was opgezet door Aaron Aaronsohn. De eerste keer dat de Nili Ring contact probeerde te leggen met de Britten (in 1915) werd het verzoek afgewezen. Uiteindelijk kwam er pas begin 1917 een samenwerking tot stand die acht maanden later (oktober 1917) werd verbroken toen de Nili Ring werd opgerold door de Ottomaanse veiligheidsdiensten. Over het algemeen bestond hun taak uit het monitoren van de bewegingen van het Ottomaanse leger. Er waren meerdere spionnennetwerken in Palestina, maar de Nili Ring is in de ogen van Sheffy in vele opzichten uniek. Zo was het met 23 leden het grootste netwerk. In de praktijk bleef echter het potentieel van de Nili Ring grotendeels onbenut. Dit kwam voornamelijk door de trage communicatie.¹³⁴

William Ormsby-Gore (1885-1964)

Ormsby-Gore was een conservatieve politicus die in 1916 onderdeel werd van het Arab Bureau. Hij was een sympathisant van het Zionisme en vormde daarmee een ideologisch buitenbeentje binnen het Bureau. Hij was bevriend met Chaim Weismann. Na de oorlog zou hij actief blijven in de Londense politiek en het uiteindelijk schoppen tot staatssecretaris van koloniale zaken.¹³⁵

¹³² Bell, *Letters*, 296.

¹³³ Sheffy, *Military Intelligence*, 103, 116, 119, 124-125.

¹³⁴ Sheffy, *Military Intelligence*, 163-164, 166-167, 177.

¹³⁵ Westrate, *Arab Bureau*, 176; Schneer. *Balfour Declaration*, XX.

Baron de Rothschild (1868-1937)

Rothschild was een invloedrijke bankier uit Londen. Als de oudste zoon van de legendarisch Nathan Mayer Rothschild had hij de titel van officieuze leider van het wereldwijde Jodendom geërfd. Door Weismann wordt hij overgehaald om het zionisme te steunen. De Balfour verklaring is aan hem persoonlijk gericht.¹³⁶

Sir Mark Sykes (1879-1919)

Sykes is in Londen een van de meest invloedrijke personen geweest met betrekking tot het beleid in het Midden-Oosten. Heeft in het begin van de twintigste eeuw zelf veel reizen gemaakt door de regio en daar enkele boeken over uitgegevens waaronder ‘*The Caliphs’ Last Heritage*’.¹³⁷ In 1915 is hij door Kitchener persoonlijk naar het Midden-Oosten gestuurd om de situatie onder de inlichtingendiensten te onderzoeken. Hij kwam terug met het advies om een overkoepelend bureau op te richten, later zou dit het Arab Bureau worden. Hij is een van de hoofdrolspelers in het Sykes-Picot verdrag dat naar hem vernoemd is. Sykes was een voorstander van de Balfour verklaring. Gertrude Bell omschreef hem na een onverwachte ontmoeting in de woestijn als ‘*most amusing*’.¹³⁸

Chaim Weissmann (1874-1952)

Deze van oorsprong Russische jood verkreeg in het begin van de twintigste eeuw het Brits staatsburgerschap. Hij was de centrale figuur van de Zionistische lobby. Tijdens de oorlog heeft hij een belangrijke positie verworven door een proces uit te vinden waarmee op grote schaal aceton kon worden ontwikkeld. Dit proces werd op grote schaal in de wapenindustrie toegepast. In 1948 werd hij de eerste president van de staat Israël.¹³⁹

Sir Reginald Wingate (1861-1953)

Wingate was bij het uitbreken van de oorlog Gouverneur-Generaal van Sudan en zou in 1916 McMahon opvolgen als *High Commissioner* van Egypte. Na Clayton was hij de belangrijkste adviseur voor Kitchener in het Midden-Oosten en daarmee erg invloedrijk.¹⁴⁰

Leonard Woolley (1880-1960)

Woolley was via het Ashmolean Museum in Oxford bevriend geraakt met Hogarth en Lawrence. Woolley hoorde bij de eerste lichting agenten in Cairo en was onderdeel van de Intrusives. Vanaf april 1915 is hij weggehaald bij Cairo en heeft hij enkele maanden gewerkt voor de MEF.¹⁴¹

¹³⁶ Schneer, *Balfour Declaration*, XX.

¹³⁷ Barr, *Line in the Sand*, 11.

¹³⁸ Citaat: bell geciteerd in: Barr, *Line in the Sand*, 9; Ibidem, 9-15.

¹³⁹ Schneer, *Balfour Declaration*, XXII.

¹⁴⁰ Ibidem, XXIII; Fromkin, *Peace to End All Peace*, 91.

¹⁴¹ Satia, *Spies of Arabia*, 34-36; Winstone, *Illicit Adventure*, 180-181.